

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!

Ett årsabonnemang kostar, från 2024 = 200 kr.

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 180:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 82, 532 21 SKARA

E-post: kansli@vhbf.se

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

OBS! Kopiering av sid 1-32 till andra hemsidor förbjuden.

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund
Nr 5 Årgång 79 2024

Kvarnen i Söne – Renovering påbörjad, se sidan 11.

HKH Kronprinsessan Victoria

Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i Västergötland i september 2017. Kungliga Hovstaterna

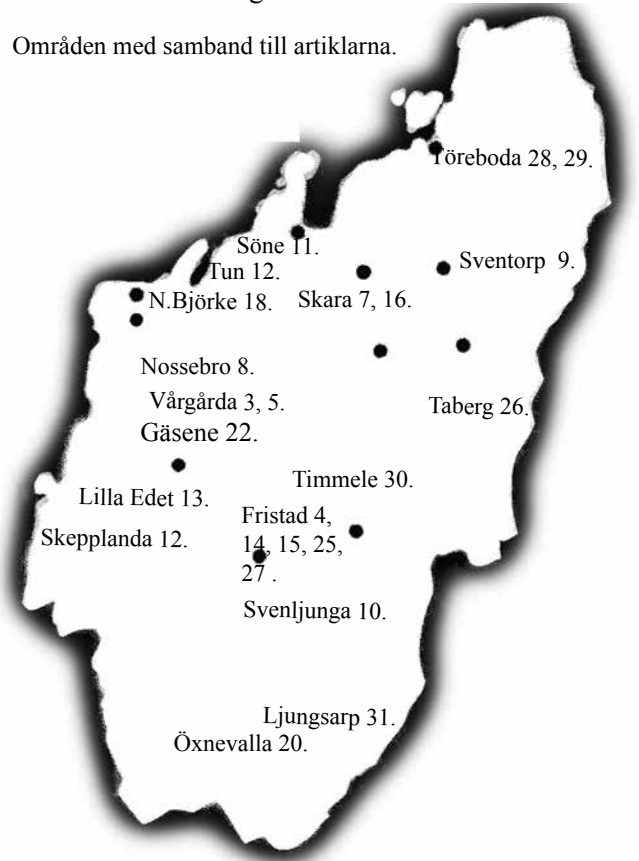
Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 79
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2024 200:-

Områden med samband till artiklarna.

Innehåll	
Hembygdshälsningar från ordföranden	3
Tankar i tiden, Ann-Britt Boman	4
Kultur och natur hand i hand, Ornungastämman ...	5
Åke Bonnier har lagt ner staven.....	7
Köpte in föreningsvästar, Nossebro	8
Walter, biskops- och prästvetare	9
Kihls kvarn i Söne.....	11
Bildhuggaren som blev bonde i Skepplanda.....	12
Snötynghda vintrar	13
Att bli såld på auktion	14
Sågdag och 50-årsjubileum i Mölarp	15
Hans Menzing, en västgötsk kulturprofil	16
Rättskipning genom tiderna	18
Ansök om Byggnadsvårdspriset	20
Dags att anmäla till Årets Hembygdsförening	21
Ärtingen och Gäsene, ortnamn med historia.....	22
Mjölkskjutsen och slaktbilen	24
I Sörgården och Önnemo by	25
Resa till Taberg	26
Hembygdsminnen	27
Utställning om tidig järnframställning.....	28
Lågteknologisk järnframställning	29
Hugo Isaksson har lämnat oss	30

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Ekängsvägen 19,
549 40 Skövde. Tel: 070-642 56 70.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Alingsås 2024.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 15/1, 15/3, 15/5, 15/7, 15/9 och 15/10.

ISSN 0346-4954 (Print) www.hembygd.se/vastergotland

ISSN: 2004-9668 (Online)

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på sex-sju personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Vi tar gärna emot text- och bildmaterial som passar i vår tidning.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdag 9–15 eller e-post: kansli@vhbf.se

I det här numret är vi ca 21 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Välkomna till höstens möten i hembygden!

Nu är det dags för ett nytt nummer av Västgötabygden igen! Visst är det trevligt när man får syn på det gula omslaget i brevlådan?

I förra numret skrev vi lite omkring bildandet av vår HembygdVäst-organisation inom Västra Götalandsregionen. I slutet av september var det dags för det första årsmötet i den nybildade föreningen. Interimsstyrelsen har gjort sitt och styrelse och övriga föreningsfunktionärer är tillsatta. Ordförandeskapet kommer att växla mellan oss fyra förbund och först ut att ta klubban, är Bohusläns hembygdsförbund. Varje förbund har tre ledamöter i styrelsen. Parallellt med bildandet av HembygdVäst, så har samtal förts med regionala tjänstemän inom kultursektorn, vad gäller behovet av hembygds-konsulent/kulturarvskonsulent tillskrivna hembygdsrörelsen. En mindre tjänst är nu tillskriven hembygdsförbunden, för att sammanställa och djupare utreda våra behov. Något vi är väldigt tacksamma över och ser fram emot att få på pränt.

SHF:s verksamhetsforum

Vi har också deltagit vid Sveriges hembygdsförbunds (SHF) Verksamhetsforum i Stockholm. Väldigt intressanta och givande dagar. En härlig blandning av regionala styrelseledamöter från hela landet, några kulturarvskonsulenter, SHF:s kanslipersonal och styrelse. Det är alltid lärorikt och spännande att utbyta erfarenheter med våra kollegor runt om i landet.

Fokus för detta Verksamhetsforum var den av stämman i Gävle beslutade organisationsutredningen/organisationsutvecklingen, som ska göras. Vi pratade om verksamhetsutveckling och hembygdsrörelsens identitet. Hur följer vi med tiden i vår rörelse och vad är egentligen vår identitet? Vi pratade om demokratiska processer och Strategi 2030.

Den goda hösten ger oss kraft.

Lena Ramsberg,
ordförande i
VHBF

Strategi 2030

Jobbar vi på rätt sätt i vår organisation och hur ”översätter” vi Strategi 2030 i verklig handling? Kanske har du inte läst strategin, men du hittar den om inte annat på Sveriges hembygdsförbunds hemsida. Den kan vara nyttig att läsa och tänka till lite omkring. Ska vi kunna behålla våra hembygdsgrändar, få folk till styrelseplatser och annat viktigt ideellt arbete, krävs det nog att vi lyckas få med oss hembygdsrörelsen i ett stort kliv framåt.

Kanske har verksamheten i din förening saktat av efter sommarens alla aktiviteter? Eller är det den utåtriktade verksamheten som lugnar sig när hösten kommer och istället den mer föreningsinterna perioden som tar över? Vi vet ju att många arbetar med föreningens inventarier och dokument. Kanske för att få in dem i en inventarieförteckning eller för att förbereda en ny utställning? Vi är också många som lär oss tillsammans om olika saker i studiecirkelform.

Ofta inom hembygdsföreningarna så handlar det om bygden på olika sätt – gårdsforskning, hantverk eller dokumentation. Tänk på vad viktigt allt detta är! Både för oss som enskilda personer, men även för samhället i stort. Kunskapsöverföring, att förvalta och förmedla kunskap vidare är en primär del i vårt arbete med att ta dåtiden med in i framtiden.

Jag ser själv fram emot höstkvällarna, med en bra bok i handen och att lyssna till den lugna brasan i kakelugnen.

Allt gott!
Lena

Tankar i tiden

Ann-Britt Boman.

Vart är vi på väg?

Det finns ett mycket populärt TV-program som heter "På spåret". Med hjälp av vissa ledord kan man lura ut vart resan går. Det förutsätter dock en viss kunskap om trakten som resan går igenom.

På samma sätt är det med vår livsresa. Ibland går den genom områden, där vi inte känner oss riktigt hemma. Då känns det bra med ledord och syftningar, som gör att vi känner igen oss. Vi får nya krafter att fortsätta resan och ser kanske målet klarare.

Hembygdsföreningarna har en uppgift

Där har hembygdsföreningarna en uppgift att fylla. De kan förklara sammanhang och oklarheter, jag får tips och ledord, och pusselbitar faller på plats. Jag kan sätta mig ner och hämta andan på en rastplats i livet, och det var kanske vad jag behövde just då. Våra hembygdsgrändar är små oaser i en jättig tid.

Vi hjälps åt

Målet för resan vet vi, och på vägen dit vill vi utnyttja vårt livs möjligheter så bra vi kan med de förutsättningar vi har. Våra hembygdsföreningar kan hjälpa oss genom att ge ledord och sammanfattningar på resan framåt.

Det kan också vara bra för oss som arbetar i föreningarna att se vår verksamhet i ett större perspektiv. Den lokala gemenskapen kan ha en större dimension genom att ge trygghet och meningsfullhet. Det kan vara kämpigt ibland, när det är svårt att få nya medarbetare och arbetet känns övermäktigt. Men vi hjälps åt, och plötsligt kommer nya glädjeämnen. Grunden som är lagd kan inte försvinna.

Välkommen med på resan!

Ann-Britt Boman

Hembygdsvärelsens historia

Hembygdsvärelsen växte fram i början av 1900-talet som en reaktion mot industrialismen och tidens stora samhällsförändringar.

Ungdomarna stod i spetsen, man ville försvara människovärdet mot industrialismens framfart.

Tusentals människor samlades till möten i Dalarna, allt i Karl-Erik Forsslunds anda – lärare och hembygdsman i Dalarnas hembygdsförbund bland annat.

1916 bildades Samfundet för Hembygdsvård, ett riksomfattande förbund som 1975 förändrades till rörelsens egentliga riksorganisation, Riksförbundet för Hembygdsvård. Idag heter vi Sveriges Hembygdsförbund. Med Skansen som förebild skapades friluftsmuseer och lokala hembygdsföreningar. Först bildades lokala bygdemuseer, senare ersattes dessa av levande hembygdsgrändar. Idag finns det mer än 1 400 hembygdsgrändar i Sverige. Här visar man främst det lokala kulturarvet och bygdens särart.

Byggnadsvård och föremålsinsamling spelade länge en huvudroll. Under senare år har studier och forskning

i den lokala historien blivit viktigare. Hembygdsforskning är idag ett begrepp.

Föreningarna arbetar också aktivt med att visa och berätta om bygden. Inte minst för skolan är hembygdsföreningarna en viktig resurs för att tydliggöra den lokala historien. Hembygdssturismen växer för varje år och allt fler föreningar väljer att öppna kafé eller låta turister bo på hembygdsgränd.

Ju mer hoten mot vår miljö vuxit, har också vården av kulturlandskapet och kulturmiljöerna satts i förgrunden. Hembygdsrörelsen har engagerat sig särskilt för ortnamnens bevarande och för en levande landsbygd.

Av tradition har de flesta hembygdsföreningar funnits på landsbygden. Idag har engagemanget för hembygden också flyttat till staden.

Opinionsbildning är en viktig del av hembygdsföreningarnas arbete. Många föreningar fungerar som remissinstans på kommunal nivå. Sveriges hembygdsförbund strävar efter att lyfta upp och belysa frågor på riksnivå. Hembygdsrörelsens utmaning är dokumentationen av samtiden, såväl föremål och foto som arbetsliv och folkliga minnen.

Jan-Olof Berghlund

Kultur och natur hand i hand vid Ornungastämman

Konsertvandringarna mellan tre spelplatser passerade genom Ornungastämmans blomsterhav.
Foto: Stefan Samuelsson

Kultur och natur gick hand i hand vid årets Ornungastämma. Två av konserterna hölls mitt i ett blomsterhav – och besökarna uppmuntrades att också göra en insats för insektslivet.

– Flera hundra gick härifrån med en fröpåse, konstaterar projektledaren Jenny Gustafsson.

Spelmansstämman är Svältornas fornminnesförenings största enskilda arrangemang och intäktskälla. Den första konserten hade titeln *Insekternas tribut*, som också är namnet på Leader Sjuhärad-projektet som gjort satsningen möjlig. Bidraget därifrån är 50 000 kronor.

Dagen till ära framförde den halländska riksspelmannen och vissångerskan Anette Wallin sin specialkomponerade visa ”Över ängarna”, en hyllning till insekterna.

Under den följande helgen passerade två konsertvandringar genom blomsterängen och dessutom flyttades avslutningskonserten hit från närbelägna Ornungas nya kyrka.

– Det är roligt att jobba utifrån en konstnärlig idé, säger initiativtagaren Jenny Gustafsson.

Besökarna fick med sig fröpåsar hem. Förhoppningen är att de genom en kulturupplevelse får lust att bidra till att insekterna lever vidare.

Till projektet *Insekternas tribut* hörde också en workshop för barnfamiljer vid hembygdsgården. Där tillverkades insektshotell under ledning av spelmännen Sabina Henriksson och Björn Restin.

Jenny Gustafsson är spelmansstämman primus motor. Som riksspelman på västgötalåtar medverkade hon också i en annorlunda konsert om ett resandefölje. Den tog sin utgångspunkt i ett foto som togs 1910 på Tånga hed i Vårgårda, föreställande ett norskt resandefölje med tre spelmän och en trumslagare.

Med de resande spreds låtar och visor såväl som nyheter och handelsvaror. I trakter med rika spelmanstraditioner var musikaliska utbyten en självklarhet.

Ornungas egen spelman för hundra år sedan, Johan Albert Pettersson, hade kontakt med resandefolket och därför slår Ornungastämman särskilt vakt om kopplingen till deras musik.

2024 års Ornungastämma var den tolfte i ordningen. Stämman har funnit sin form. Varje år kommer

Spelmännen Karin Wallin och Anders Norudde fyllde Ornunga gamla kyrka med rivig folkmusik.
Foto: Stefan Samuelsson

Jenny Gustafsson, Ornungastämmans primus motor, på väg till första konserten.
Foto: Stefan Samuelsson

hundratals besökare från Sverige, Norge, Tyskland med flera länder och tar del av det digra programmet.

I år var det 24 programpunkter, de flesta konserter av olika slag men också nio workshoppar där det både dansades och spelades.

Arrangörer är Svältornas fornminnesförening och Västergötlands spelmansförbund. Ideella insatser av deras medlemmar, liksom bidrag från en rad sponsorer, gör den här kulturhändelsen möjlig.

*Stefan Samuelsson
Svältornas fornminnesförening*

Nästa nummer av Västgötabygden

Nummer 6 ges ut i slutet av november 2024. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Ange om möjligt bildfotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida. **Eftertryck och kopiering förbjudet utan medgivande av artikelförfattare.**

Åke Bonnier har lagt ner staven

Skara domkyrka var den 14 september fylld till sista plats och många besökare fick stå under hela mässan då en uppskattad biskop – Åke Bonnier – avslutade sin tolvåriga tjänst i Skara stift.

Församlingsbor, förtroendevalda, anställda, kyrkligt engagerade och alla andra såväl kyrkoengagerade som vanliga kyrkobesökare från när och fjärran hade mött upp.

”Var dig själv, be mycket och var ute ofta i församlingarna” var biskopsord till efterträdaren.

Åke Bonnier har gjort avtryck och varit uppskattad på sin post. Från den högtidliga ingången i kyrkan, då klockringning, körsång och medverkande med Åke Bonnier sist i ledet gick in i kyrkan med kyrkobesökarna stående i bänkarna till avtackningen efter kaffepausen kunde man inte undgå den högtidliga stämningen.

En pampig nattvardsmässa med psalmsång i den stora domkyrkan. En höjdpunkt var Åke Bonniers predikan. I denna talade Åke Bonnier om kallelsen, att tala om Gud och Jesus i ord och handling, om tvivel och förtröstan och om kyrkans uppgifter.

Efter kaffepausen var en rad talare anmälda. De var så många, sas det, att inte alla fick tillfälle att tala.

Biskopsparet Kristina och Åke Bonnier den 13 juni 2021, då Fornbyn i Skara firade 100-årsjubileum.

I samband därmed avtäcktes ett porträtt på Åke Bonnier. Brukligt är att ett sådant tas fram på stiftets biskoppar och som sedan hängs på stiftskansliet. Porträttet på Bonnier är målat av konstnären Bo Larsson.

Biskopen framför ett porträtt, en målning skapad av konstnären Bo Larsson.

I kaffepausen tog många tillfället i akt att tacka Åke Bonnier för de 16 år som han har varit biskop och kyrkans tjänare i Skara stift.

2014 tilldelades biskop Åke Bonnier av Västergötlands hembygdsförbund utmärkelsen Västgöta Lejonet i form av en hedersnål. Han fick utmärkelsen för sitt engagemang att föra fram landskapet Västergötlands betydelse i tal, skrift och debattartiklar.

Text, foto: Monika Moberg Kilefors

Nossebro Hembygdsgörelse syns på internet med sin kortvideo om föreningsvästar.

Köpte in föreningsvästar – fick nästan 7 000 visningar på nätet!

Hembygdsgörelser är så klart seriösa, strikta, stundom lågmälda och alltid korrekta, men ibland kan man kanske kosta på sig att spexa till det litet, visa lekfullhet, glädje och stolthet och våga göra något litet annorlunda ! Och utnyttja nätets potential.

När Nossebro Hembygdsgörelse på förslag från styrelseledamoten Bernt Mogren beslöt att köpa in föreningsvästar så kom även idén om att spela in en kortvideo om västarna upp.

De himmelsblå västarna syftar till att besökare och gäster direkt ska kunna se att vi tillhör hembygdsgörelsen och kunna vända sig till oss.

Avsikten är att vi ska bära dem vid olika evenemang vi deltar i eller arrangerar, däribland Veteranmarknaderna och månadsmarknaderna i Nossebro.

Västarna med texten ”Nossebro Hembygdsgörelse” bars första gången på Nossebro månadsmarknad den 31 juli, då görelsen höll öppet med servering dels i Kerstinsås Kvarn, dels i Stationshuset i Nossebro.

En tillmötesgående besökare filmade en liten scen med vanlig mobilkamera och en styrelseledamot trixade i ett videoprogram ihop en film som blev 25 sekunder lång.

Tanken var att vi firar våra nyinköpta västar med ett kollektivt Hurra!

Videon lades ut på Facebook, på några olika grupp-sajter och på vår hemsida.

Så hur gick det ?

Jo, det blev, tycker vi, ett fantastiskt gensvar: två veckor efter att videon lagts ut på nätet hade den haft nästan sju tusen (7 000) visningar.

Nätet är ett sätt att nå ut till många!

Vi fick också många positiva kommentarer från besökande allmänhet vid Kerstinsås Kvarn:

”vilka fina västar !”

”sådana borde vi skaffa i vår hembygdsgörelse också”.

Den lilla videon kan fortfarande ses på vår hemsida: ”Nossebro Hembygdsgörelse/nya västar”.

*Börje Andersson
Nossebro*

Walter – biskops- och prästvetare

I tider med nyval av biskop i Skara stift hade Walter Önerbrant (1924–2014) varit en självklar deltagare då ny biskop ska invigas. Walter var expert på Sveriges präster och biskopar samt Europas kungahus och därtill en hängiven släkt- och bygdeforskare,

– Var kommer du ifrån?, dej har jag ente sett förut? Du ä'nte födder här, va'? Jaså, har du växt upp i Fägre. Ja där, förstår du, där har jag kusiner. Vi träffas ibland, men nu har jag inte hört av dom på ett tag. Känner du dom?

Min familj flyttade till Nolängen i Sventorp 1964. Våra grannar Sven och Linnea Emanuelson var sedan länge bekanta med Walter, som direkt tog kontakt när han mötte någon som han inte kände igen. Orädd var han inte. Sedan dess var Walter en god vän till vår familj.

Walters mor hembiträde hos biskop Danell

1993 intervjuade jag Walter för min egen tidning, Bläckhornet, som var en annons- och lokaltidning i Sventorp och Forsby.

Det inte Walter visste om Svenska kyrkans präster, prästval, släktforskning, Europas kungahus, slakten Bernadotte, kända svenskar, födda 1924, eller historiska händelser var inte värt att veta.

– Jag började intressera mig för präster 1934, då jag var tio år. Sedan har det fortsatt av bara farten, berättade Walter.

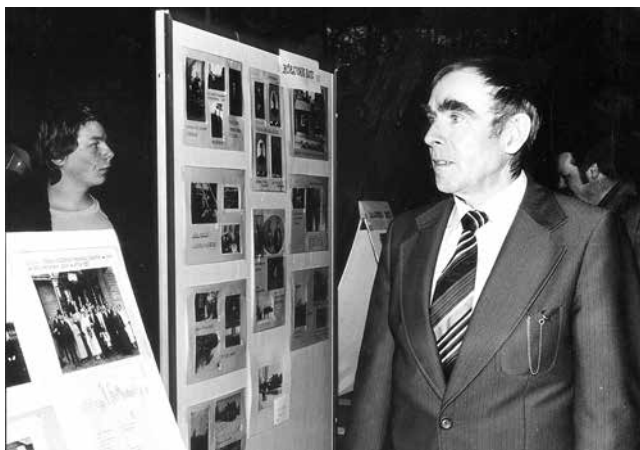
Walters mamma var i ungdomen hembiträde hos biskop Hjalmar Danell på Brunsbo utanför Skara, och det var säkert en anledning till hans intresse för prästerskapet. Walters föräldrar var Gustaf Edward Andersson, född 1884 i Kyrkefalla, och Elin Maria Johansson, född 1882 i Väring. De var i fyrtioårsåldern när enda barnet Walter föddes. Han var med all säkerhet en omhuldad och lite lillgammal pojke.

Mamman berättade ofta om sin tid hos biskopen, bland annat serverade hon en gång Fabian de Geer, som var en av de sista adliga landshövdingarna i Skaraborgs län (1906–1917).

Walter visste även vilka landshövdingar som verkat på residenset i Mariestad.

Samlade dödsannonser

Han var en stor samlare av böcker och tidningar, för att inte tala om dödsannonser. 1993 hade han 3 500 stycken, mest om präster, släkt och vänner.

I mars 1981 invigdes utställningen "Sventorp-Forsby på bild" i Sventorps bygdegård. Den dåvarande fotokommittén i hembygdsföreningen hade under en tid lånat in fotografier från bygdens folk och kopierat. Närmare 550 bilder från 1800-talet och fram till 1950-talet fanns uppsatta på skärmar. En av besökarna var givetvis hembygdsforskaren Walter Önerbrant. Killen till vänster heter Peter Hermansson. Foto: Monika Moberg Kilefors.

– Den äldsta dödsannonsen är från 1901, berättade Walter. Det är statsrådet, landshövdingen och författaren Gunnar Wennerbergs annons. Han med Gluntarna, du vet. Han föddes i en prästgård i Lidköping.

Walter besökte bland annat bibliotek, främst stifts- och länsbiblioteket i Skara, för sin forskning. Han hade också ett eget bibliotek hemma i stugan i Lundby, där han bodde hela sitt liv. Han köpte ofta böcker på auktioner, som t ex efter psalmdiktaren Paul Nilsson i Sjongerstad.

Walter Önerbrant till vänster i bild i slutet av sitt liv, då han vistades på ett hem. Foto: Monika Moberg Kilefors.

I mars 1981 invigdes utställningen ”Sventorp-Forsby på bild” i Sventorps bygdegård. Den dåvarande fotokommittén i hembygdsföreningen hade under en tid lånat in fotografier från bygdens folk och kopierat. Närmare 550 bilder från 1800-talet och fram till 1950-talet fanns uppsatta på skärmar. En av besökarna var givetvis hembygdsforskaren Walter Önerbrant.

– Och den här boken köpte jag på en auktion 1966 för 100 kronor, informerade Walter och tog fram boken om Europas furstehus från 1898.

Nya kylskåpet ställdes upp på vinden

Det finns hur mycket som helst att berätta om Walter, som i mångt och mycket var en mycket konservativ man. Arbetskamraterna på en möbelfabrik i Tibro uppvaktade honom vid en högtidsdag med ett kylskåp. De tyckte att han behövde det, men det ställdes upp på vinden, oanvänt. Skafferiet dög gott för Walters matvaror. Han var inte mycket för moderniteter. Allt skulle vara som på mammas och pappas tid. Ingen kyl och frys, ingen tvättmaskin, ingen elektrisk spis och givetvis ingen dator eller skrivmaskin. Det han forskade fram präntades ner med en mycket särpräglad handstil, ofta på kasserade datalistor, som han fått av en god vän.

Vart han än ställde färdens var cykeln hans ”häst”. Han trampade inte sällan ett par dagar i veckan de två milen fram och tillbaka till Tibro för att handla. På vintern tog han bussen. Till busshållplatsen i Hallebacka

var det en kort väg, när han skulle ut på långväga resor som t ex för att närvara vid biskopsvisitationer.

Dans var ett annat nöje. Han berättade gärna hur han en gång, förmodligen vid något av besöken i Stockholm, dansat med Birgitta Dahl, minister i s-regeringar. Under åren 1994–2002 var hon riksdagens talman.

Lite stolt var han även över ett visst släktskap med schlagerkompositören och sångerskan Kai Gullmar (Gurli Bergström).

Film

För några år sedan spelade sventorparen Magnus Yngve in en film – Walter i Lundby. Filmen premiärvisades i Sventorps bygdegård hösten 2008 och den sågs av ca 180 personer. En helt otrolig kväll. Själv kunde Walter inte närvara då han befann sig på sjukhus efter ett fall då han blivit liggande i hemmet många dagar utan att kunna larma efter hjälp. En granne fann honom i tid för vård.

På filmduken visades hur Walter bakade bröd och gräddade i ugnen i sin vedspis, hur han tvättade kläder på gammaldags sätt i brygghuset och hur julgranen kläddes med levande ljus. Ett av Walters sista ”scoop” var då han inbjöd den då nyvalde biskopen Åke Bonnier att besöka ett äldreboende i Skövde, vilket blev uppmärksammat i lokaltidningen.

Monika Moberg Kilefors

Avslutning i Svenljunga hembygdspark

Svenljunga hembygdspark. Foto: Privat.

Söndagen den 4 augusti hade Svenljunga Hembygdsförening sommaravslutning i Svenljunga hembygdspark. Traditionsenligt serverades våfflor och underhöll med musik och sång gjorde Stig Helgesson och Bertil Johansson.

Vidare bilutställning av äldre modeller. Nytt för i år var att hembygdsföreningen bjudit in lokala konstnärer att visa upp delar av sina alster. Även fanns tavlor från lokala konstnärer som verkat i Svenljunga men som nu inte längre är i livet.

*Göran Eriksson
Svenljunga Hembygdsförening*

Kihls kvarn i Söne

Den 25 juli 2024 var det äntligen dags att på allvar påbörja renoveringen av den gamla kvarnen i Söne. Redan i januari hade granar av ansevärd längd nedtagits för torkning för att bli material till de nya rumpestänger, som kvarnen nu ska få. Rumpestängerna utgör motvikten till vingarna på baksidan och hättan och gör att vingarna kan vridas för att fånga vinden på bästa sätt.

Arbetet med att få ner de gamla rumpestängerna var inte enkelt och krävde både mankraft och lyftkran. Tidigt denna morgon påbörjade de fyra timmermännen från Traditionsbärarna med Mattias Hallgren i spetsen sitt arbete. Det var viktigt att granstockarna skraddes, i enlighet med hantverksmässiga traditioner, till rätt form med enbart yxa och barkspade. Under dagen kunde intresserade ortsbor med flera besöka kvarnplatsen och se hur arbetet fortskred.

Nästa steg i renoveringsarbetet är att ta ner vingarna och byta ut den gamla vingaxeln, som nu har börjat spricka sönder och ruttna i den yttre delen. Till detta behövs en ek av rejäla dimensioner. Tydligt är detta Västsveriges största vingaxel på någon väderkvarn och eken som behövs behöver vara rak och grov.

Kihls kvarn är en så kallad holländare, eller kjortel/hättekvvarn och är en av de tre kvarvarande kvarnarna av denna modell som finns kvar i Lidköpings kommun. Denna typ av kvarn var vanligast här i Västergötlands vattenfattiga jordbruksbygder och ersatte de gamla holkkvarnarna, varav en från Söne finns i Fornbyn i Skara.

Både Mattias Hallgren, Traditionsbärarna, och 1:e antikvarie Robin Gullbrandsson, Västergötlands museum, påpekar kvarnens stora kulturhistoriska värde och hur viktigt det är att den bevaras till kommande generationer. Kvarnen har också ett komplett invändigt maskineri och kvarnverk och skulle kunna sättas i brukligt skick.

Söne Hembygdsförening

Thore Jureheim citerar följande i sin hembygdsbok; **Söne – gammalt och fornt** (1961):

”Härförutom finnes, synnerligast inom Örslösa, Rackeby, Sunnersbergs och Otterstads pastorater, hvilka sakna större genomflytande vatten, väderqvarnar snart sagdt öfverallt”.

Ja, i stort sett hade nästan varje gård en egen kvarn. Den minnesgode gamle lektorn Seth Cederholm kunde

Kvarnen i Söne. Renovering påbörjad. Foto: Privat.

klart återkalla ett tidigt minne. Vid ett besök han gjorde som barn omkring 1880 tillsammans med sina föräldrar, modern var född i Söne, förundrade han sig över mängden väderkvarnar, det fanns en på varje gård! Jureheim berättar vidare i sin bok om kvarnen som fortfarande finns kvar i Söne. ”Den byggdes i Kihls hage troligen på 1850-talet men flyttades sedan upp på backen vid landsvägen Söne-Örslösa, där den nu står”.

Anders Fogelqvist sålde den år 1919 till Johan Magnusson, och denne sålde den sedan i sin tur år 1925 till Anton Magnusson. År 1959 sålde dennes änka, Lydia Magnusson, kvarnen till den då nybildade Söne Hembygdsförening. Anton Magnusson dog 1951, därefter har kvarnen ej varit i gång.

Kvarnen är annars i fullt gångbart skick med stenar, verk och allt, som behövs för malning. Det finns för övrigt tre par stenar för malning av respektive vete, havre och korn.

Det berättas att när änkan Lydia Magnusson ville sälja kvarnen fanns det en spekulant, som ville köpa kvarnen, plocka ner den och flytta den till Västkusten. Detta fick inte ske. Thore Jureheim och flera andra Sönebor lyckades samla ihop pengar till köpesumman

på 1 500 kronor. Så bildades Söne Hembygdsförening 1959 och vars främsta syfte då var att bibehålla den gamla kvarnen. Under årens lopp har kvarnen bland annat fått ny stickespånklädsel, vingar har bytts och fönstren renoverats.

Nu har hembygdsföreningens aktiviteter breddats och det anordnas sockenvandringar, tipspromenader, temakvällar, grötfest och inte minst midsommarfirande. Då blir kvarnen en populär och självklar samlingsplats för hundratals människor, som kommer för att

dansa runt midsommarstången, lyssna på spelmännen, umgås med familj, vänner och ”hemvändare” och inte minst för att ta en fika i gröngräset.

Tack för bidrag till renoveringen, som har erhållits från Länsstyrelsen, Sparbanksstiftelsen Lidköping, Lidköpings kommun och Grevillis Fbønd samt tack till övriga sponsorer.

*För Söne Hembygdsförening
Annicka Berggren, sekreterare*

Bildhuggaren som blev bonde i Skepplanda

Bildhuggaren Efraim i sin eka. Efraim föddes i Göteborg 1882 och avled i Tokatorp 1950. Han kallades allmänt Effra.

Efraim föddes 1882 i Göteborg. 1902 visade han som 20-åring upp ett gesällprov, en spegelram i trä som han skall ha lagt 4 000 timmar på. I konkurrens med 600 andra fick han av Hantverks- och Industriföreningen i Göteborg ett pris och en resa till Tyskland, till Berlin, för att förkovra sig.

Men så ärvde fadern, som var brevbärare i Göteborg, en gård i Skepplanda. Familjen flyttade dit och Efraim fick ge upp sin konstnärskarriär. De Gamle kallade gården i Tokatorp för Brevbärarns.

En dag i slutet på 1940-talet gick jag med min bror Kjell och morbror Ture ner till Grosjön för att sätta ut saxar som gäddorna skulle hugga på. Det var första gången för mig. Ute på isen stötte vi på en skräckinjagande stor, skäggig man med en sparkstötting. Han hade en stor, lång överrock, pälsmössa, vantar och läderstövlar. På sparken hängde två stora bamsiga gäddor, de största fiskar jag hade sett. Det var Effra som var ute och vittjade sina saxar. Det blev ett minne för livet. Fångsten sålde han till fiskhandlare Claesson i Älvängen och en fiskaffär i Alingsås. Transporten dit skötte Älvängens Omnibustrafik.

Bo Björklund

Efraims gesällprov
Ramen.

Tuns kvarn – En bygdekvarn

Förr i världen var kvarnen viktigast i bygden näst efter kyrkan och senare skolan. Varje by skulle ha en kyrkväg och en kvarnväg.

Nu finns det inte längre så många bygdekvarnar kvar. Söndagen den 19 oktober visning av en av de få som finns kvar, nämligen Tuns kvarn, och även med kaffeservering i Silvii skola, allt i hembygdsföreningens regi. Kvarnen är över 100 år gammal.

Ann-Britt Boman

Snötyngda vintrar

Kommer du ihåg? Så frågar Västgötabygden i förra numret och menar berättelser från exempelvis 1900-talets andra hälft. Ja, vad var det mest påfallande då? Det som dök upp i mitt minne var de kalla och långa vintrarna!

I mina dagböcker från en vinter i mitten av 60-talet beskriver jag den tidens vedermödor utifrån min uppväxt i Risvedens utkanter. Vi som skulle till skolan fick ta fram skidorna varje dag. Så här beskriver jag snö och skidföre.

Den 2 januari är det 97 centimeter djup snö vid bergknallen utanför farstun. Den 7 januari har vi tagit skidorna till landsvägen. Det är en färd på en kilometer i bitande kyla. Den 14 januari är snödrivorna över en meter höga och den 15 januari faller mer snö... Det är inte slut på skidföret och den 3 februari kommer mer snö. Dagen efter fortsätter det snöa och den 5 februari kommer ytterligare en dos snö, denna gång som snöyra. Ännu fler snödrivor bildas och snömängden ökas på. Den 6 februari snöar det fortfarande. Det har snöat oavbrutet i fyra dygn och nu kommer kylan.

Den 8 februari åker vi skidor till landsvägen i minus 30 grader. Den 9 februari är det ännu kallare – 33 grader, skidorna framme även denna dag. Den 10 februari konstaterar jag i dagboken att det inte är riktigt så kallt, bara 25 minusgrader. Den 12 februari bara 22 grader kallt. Men, då kommer snön igen. Den 13 februari har vi full snöyra och minus 17 grader på kvällen. Den 14 februari är drivorna ännu högre och det är minus 13 grader kallt. Dessutom snöar det fortfarande.

Det blev många ovädersdagar då vi hörde vinden tjuta i stugknuten. När vi såg ut genom fönstret syntes knappt skogen för snötöcknet. På morgnarna var himlen klarröd i öster och det knäppte i grenar och träd runt stugan.

Så kommer några veckor i slutet av februari med lugnt väder och i dagboken beskriver jag snöslasket. Vilket kommer att få oanade följder. Blidvädret gör den stora mängden snö tung och nu händer det. Jag skriver i dagboken ”när vi lagt oss kl 20.55 brakade det precis som när stenar rasar det lät som ett eko i berget vi vet inte vad det var. Vi sprang ut men såg inget”.

Det väldiga bullret fick oss att flyga ur sängarna och trots vintermörkret springa ut för att få veta vad som hände. Det var som ett jordskalv och dånade högt och ihålligt. Ljudet varade i ungefär fem minuter. Därefter kom ett dovt mullrande ljud som gav eko i berget. Slutligen fylldes luften av ett långdraget skramlande som

Getås kvarn, rännan. Den 31 januari 1966 mötte den sitt öde. Foto: Privat.

slutade med ett brak och ännu längre muller. Det var omöjligt att i mörkret klargöra varifrån själva ljudkällan kom. Det fyllde upp natten runt omkring oss, men inget eldsken syntes, allt var mörkt endast några gnistrande stjärnor.

Först flera veckor senare fick vi en förklaring. När vi gick ned till Getås kvarn såg vi förödelsen. Taket hade ramlat in, tegelpannorna låg i en enda röra. Kvarnhjulet hade halkat ur sitt spår, till och med delar av den långa vattenrännan hade åkt med i fallet. Endast de massiva stenpelarna och stengrunden var intakta. Så mötte den gamla kvarnen, där det malts mjöl från mitten av 1800-talet till år 1947, sitt öde denna snötyngda vinter. Men, vintern är inte slut än, den tar nya tag. Den 11 mars är det snöyra. Dagen efter är det fortfarande full snöyra, nu skriver jag snöstorm, så kraftiga är vindarna. Den 14 april kommer den sista vinterknäppen med snöyra och full snöstorm. Därefter börjar våren ta överhand, och den 5 maj antecknar jag att lärkan kommit. Då vandrar vi ut i den nyvaknade naturen. Sommaren i skogens hägn var belöningen för vinterns vedermödor.

Anm. Getås kvarn mötte sitt öde kl 20.55 den 31 januari 1966. Enligt mina dagboksanteckningar var det på kvällen – nollgradigt – och den veckan hade det varit plusgrader och slask, innan vintern kom åter.

*Inga Emanuelsson
Nygård, Lilla Edet*

Att bli såld på auktion

– minnen från en man jag mött

Ibland hör man talas om att människor sålts på auktion. Det låter förskräckligt, och man kommer att tänka på slavauktioner i Amerika. Så var det inte här, utan bortauktionerandet var en utväg, när det gällde att ta hand om socknens fattiga, vilket var socknens uppgift.

På 1800-talet ökade befolkningen starkt, och orsakerna var freden, vaccinet och potatisen enligt biskopen Esaias Tegnér. Det var särskilt antalet egendomslösa som växte. Jorden räckte inte till för alla, och industrialiseringen och emigrationen hade ännu inte blivit så dominerande, att det var en utväg till försörjning för alla. När jag läser igenom protokollen från fattigvårdsnämnden i min hemsocken Björke på 1800-talet, möter man dessa förhållanden i verkligheten. Vid vissa tillfällen vågade man inte lysa på i förväg, när det hölls sammanträden, eftersom man befarade, att så många fattiga skulle komma dit och störa sammanträdet. Lungsoten härjade, och det hände att föräldralösa syskonskaror auktionerades ut. Den som tog hand om ett barn för minst betalning från socknen, fick ansvar för barnet. Det förutsattes, att de barn som orkade, skulle hjälpa till att arbeta på gården eller torpet som de kom till. Barnen skulle även ha möjligheter att gå i skola och lära sig läsa och skriva. Ibland blev det så med det. En torpare var gift flera gånger efter att ha förlorat flera fruar i barnsäng. Det står i kyrkboken, att hus-trun blev ej förlöst från barnet. Flera barn auktionerades bort, och flickorna i familjen begav sig tidigt till Stockholm.

Sådana auktioner kunde även gälla äldre fattighjon utan barn, som inte kunde klara sig själva. Ibland var det ingen som ville ta hand om dem, speciellt om de var orkeslösa som Sockne-Abraham. Barnen förutsattes ta hand om sina gamla föräldrar, men de kunde ibland få förmaningar från socknemännen, om de inte gjorde sin plikt.

Vem gav då lägsta budet vid auktionerna? Ja, inte var det bönderna på de största gårdarna, utan det var torpare på de mindre torpen. Penningsumman från socknen var värdefull för den som inte hade så mycket. Man kan se, att flera namn på inoppare återkommer.

Inspelningar på band

I Uppsala finns Institutet för språk och folkminnen. Där ingår också andra arkiv, t. ex. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. I Västergötland spelades många dialekter och folkminnen in av folkskollärare Sixten Bengtsson, också känd som Västgöta-Bengtsson. Han var i min hemsocken Norra Björke i september 1953 och spelade in en intervju med en man, som blev såld åtta gånger på auktion. Vi kallar honom W. Hans far var hästskärare eller fåleskärare och kastrade alltså hästar. I kyrkboken står wallackare.

Föräldrarna var också lumpsamlare och hade en inackorderad familj med fem barn i sin lilla stuga på ett rum och kök. W. poängterar i intervjun, att stugan minsann hade trägolv och inte jordgolv, som också kunde förekomma. Fadern dog av lungsot i 40-årsåldern, och modern kunde inte försörja barnen, även om hon fortsatte med faderns verksamhet, så W. och hans bror togs om hand av socknen.

Minst betalning

Strax före nyår var det stämma och auktion. Den som nöjde sig med minst betalning från socknen skulle ta hand om de bortauktionerade under ett år, ofta från den 1 november. Om det var barn ingick ansvaret för att barnet skulle kunna godkännas i kristendomskunskap vid examen i skolan. ”Gubbarna gick runt och kände på musklerna, men di kände inte på tänderna, så som de gjorde med hästar”, berättar W. ”Betalningen kunde vara 15 riksdaler och 1 tunna råg ur sockenmagasinet, om det var ett barn eller en åldring, som inte kunde uträtta något”. Annars var det ju tänkt, att den bortauktionerade skulle arbeta så mycket som möjligt för mat och husrum. W. och hans bror utauktionerades till olika ställen. W. kom till en gård, där han fick rida och köra hästar från 9 års ålder, och han var där i flera år. En gång kastades han av en unghäst.

”Men jag skadade mig inte. Jag har varit med om mycket, och jag har aldrig skadat mig, och det har inte gjort ont heller. Det fick gå”.

När han var ganska liten, fick han ”gå i valle”, vara vallpojke en hel sommar. Skolan blev det inte mycket bevänt med. Han skulle arbeta i stället. Men en vinter var det sådant yrväder, att man inte kunde göra någonting. Då fick han gå till skolan, men när han kom fram,

var det ingen där. Både lärare och elever hade stannat hemma, för det var ett sådant hemskt snöoväder.

W. såldes på auktion åtta gånger, men när han blev 14 år fick han klara sig själv. Så småningom tog han värvning, som många gjorde på den tiden. Han fick gå i skola och lära sig mycket på kort tid, både multiplikationstabellen och att skriva vackert. ”Ingen har gjort så bra ifrån sig som nr 16”, fick han höra från befälen.

På regementet var han med i en sångförening och lärde sig spela fiol. Han spelade en låt som han kallade ”W:s klagan”, ”Jag sjongde den, när jag skulle ta upp sten.”

W. arbetade i Stockholm och på många gårdar, men mestadels var han stenarbetare och byggde flera broar.

Jag har ett personligt minne av honom när han byggde en ny bro på min skolväg omkring år 1950. Jag var lite orolig för att jag inte skulle kunna ta mig till skolan, men W. lugnade mig. Alltså har jag talat med en person, som har blivit såld på auktion, och det är ett långt tidsperspektiv. Det är en upplevelse att lyssna på bandet, där W. berättar och känna igen namn och platser, som fortfarande finns kvar. Det verkar dock som om han hade svårt att förlika sig med att krafterna avtog, så att han inte längre kunde vara den kraftkarl som han alltid varit. Men minnena av honom finns kvar.

Ann-Britt Boman

Sågdag och 50-årsjubileum i Mölarp

Under år 2024 fyller Fristads Hembygdsförening 50 år. Den grundades alltså 1974 i kommunsammanslagningarnas tid som flera andra hembygdsföreningar. Så var det också här, då Fristads gamla kommun uppgick i Borås kommun 1974. I föreningen tog man tillvara Fristads intressen genom att ta ansvaret för de äldsta byggnaderna i bygden, de sydgötiska stugorna Ekalyckan och Klockarebolet från 1700-talet.

Styrelsen tillsatte en jubileumsgrupp, som planerade ett årslångt firande. Föreningens tidskrift Fristadsbygden innehöll många tillbakablickar på verksamheten, och en jubileumsutställning visades på Fristads bibliotek.

Programmet under året blev mer påkostat än vanligt med mycket musik. Det finns ju rika musiktraditioner från Elfsborgs regementes tid på Fristad Hed, som bland annat förmedlades av Frista He´-sextetten. De årliga begivenheterna Mölarpsdagen och Sågdagen hade många lokala inslag, och nationaldagen gav en bild av dåtid, nutid och framtid.

Nu återstår en julmarknad, Lellemarten, vid hembygdsstugorna och ett årsmöte med festliga inslag som avslutning på vårt firande.

Ann-Britt Boman

Frista He´-sextetten underhåller. Foto:Inga-Lill Samuelsson.

Deltagare i Västgöta Ryttare.
Foto: Agneta Svensson.

Hans Menzing

– en västgötsk kulturprofil

Hans Menzing vid Skara borg. Foto: Inger Menzing.

Den 29 augusti fyllde Hans Menzing – en västgötsk kulturprofil – 90 år. Han var under många år chefredaktör på Skaraborgs Läns Tidning i Skara och hade dessförinnan varit lokalredaktör i Vara. Det innebär, att Hans Menzing har en mångårig erfarenhet av Skaraborgs län men också erfarenheter, som ger en plattform för utblickar över tillvaron och världen.

Hans Menzings far Sven Menzing var folkskollärare i Södra Kedum utanför Vara, och farfar var möbelsnickare från Varola. I sin ungdom hade han nog som så många andra tankar på att utvandra till USA. Fadern var strax efter seminarietiden folkskollärare i min lilla hemsocken Norra Björke nedanför Hunneberg, och där träffade han sin blivande fru, Hedvig född Wetterin. Sedan blev han lärare och kantor i Kedum, och där växte Hans upp. Det var en trygg och ombonad tillvaro i ett lärarhem på Västgötaslätten. Det var vanligt i de små västgötasocknarna, att man anställde en skolkanttor, som alltså var lärare i folkskolan på vardagarna, även lördagar, och kantor på söndagarna i gudstjänsten.

Ofta blev han socknens förtroendeman som likt klockaren skulle allting bestyra. I närheten låg järnvägsstationen Arentorp på järnvägen mellan Tumbleberg och Lidköping. Där fanns det också en fabrik som gjorde tröskverk. Bara några hundra meter längre bort gick Västgötabanan från Göteborg till Skara och sedan vidare. Skara var en tid norra Europas största smalspåriga järnvägsstation.

Det var alltså inte svårt att ta sig från Kedum till Vara, där det fanns en realskola, och där tog Hans realexamen. Därefter gick han på en skola i Mölndal, där han lärde sig reparera radioapparater och utföra service på dem. Han gjorde sin värnpliktstjänstgöring på flygflottiljen F 7 på Såtenäs, och där fick han nytta av sin radioutbildning.

Men Hans Menzing han blev inte radioreparatör utan började i stället arbeta på Skaraborgs Läns Tidning, som hade stor spridning på Varaslätten. Tidvis utkom den i 20 000 ex. Den största konkurrenten var Nya Lidköpings-Tidningen, som nu kan sägas ha tagit över den

lokala bevakningen. I Skövde fanns tre tidningar, varav två bevakade bygden även utanför staden. Mariestad hade två tidningar liksom Falköping, och Skara och Hjo och Tidaholm hade en tidning var. Möjligen fanns det också en tidning i Karlsborg.

När Hans kom till tidningen, fick han genast pröva på arbetet. ”Skriv!” sade man, och det var bara att kasta sig ut i verkligheten. Texten fick korrigeras på redaktionen. Andra medarbetare hade redan sina områden, så Hans fick ta det lättsamma och det som blev över. Revykungen Karl-Erik Borg var chef för Vara-redaktionen och skötte mest annonserna. Journalisterna bevakade sammanträden och möten. och det var Bondeförbundet och Högern som dominerade. Ibland hade man redan bestämt från början, hur man skulle rösta. Ett tag var Hans Menzing lokalredaktör i Götene, och då kom han i kontakt med Kinnekulle-området. Där fanns det stora klyftor mellan godsägarna på herrgårdarna och kalkarbetarna vid Hellekis. Det var vanligt att föreningarna själva skickade in mötesreferat. Det fanns också ortsmiddelare som skickade in notiser om t.ex. 50-årsfiranden och begravningar. De fick betalt per rad och kunde då utsmycka språket lite väl mycket.

Annars var Hans Menzings ledstjärna att skriva kort, så att folk orkade läsa hela artikeln. Det gjorde, att han nådde många läsare.

Sedan flyttade Hans Menzing till Skara och blev nyhetschef och sedan chefredaktör. Där bevakade han bland annat kulturlivet med konserter, teater och konst. Det blev en hel del representation på obetald övertid i den gamla kulturstaden med långa traditioner. Många studerande kom långt ifrån, eftersom Skara länge var det enda läroverket i området. Det dröjde, innan flickor fick tillträde. Där fanns seminarier, och småskollärarinnorna kallades ”skultor”. Den första veterinärutbildningen kan också härledas till Skara och Peter Hernqvist. Hans Menzing bor fortfarande kvar vid Marumstorget i staden, och strax utanför finns ett minnesmärke över en känd skarabo, skalden Gunnar Wennerberg som gick i skola där och sedan blev lärare vid läroverket. Han lär dock inte ha trivts så bra där utan längtade till Uppsala.

Hans Menzing och hembygden

I sitt arbete var Hans ofta ute och skrev om hembygdsföreningarna och fick ett stort intresse för bygden. Till detta bidrog Folke Tengeland, lokalredaktör i Grästorp. Hans skrev en del artiklar med bygdehistoria, som blev mycket väl mottagna bland läsarna, som väntade på nästa artikel. Även här var det viktigt att skriva kort för

att hålla intresset uppe, och han fick därigenom många läsare, som fick intresse för hembygden. Hans Menzing fick även recensera många sockenböcker, som kom under 1900-talet. Han kom därigenom i kontakt med dem som skrev hembygdsskrifter och blev känd som hembygdsskribent.

Efter sin pensionering fick han många kontakter med tidigare läsare, som bad honom komma och hålla föreläsningar och kurser i att skriva hembygdslitteratur. ”Du har intervjuat oss, och nu vill vi intervjua Dig!” Han kom med i styrelsen för Västergötlands Hembygdsförbund och i redaktionskommittén för Västgötabygden. I många år var det trion Leif Brunnegård, Hans Menzing och Roland Antehag, som hade ansvaret för tidningen.

På frågan om hembygden och framtiden, menar Hans Menzing, att man får anpassa sig efter omständigheterna. Papperstidningarna för en ojämn kamp med utvecklingen men har sin plats. Facebook är en ny plattform, och där kan man lägga in korta notiser och intresseväckande glimtar. Hans Menzing har själv lagt ut många bilder och korta notiser, som varit uppskattade. Intresset finns, men konkurrensen är hård. Västgötabygden skickar en försenad gratulation på 90-årsdagen!

Ann-Britt Boman

Dokumentera vår tid! Snart är den glömd!

Dokumentera den tid vi lever i nu! Snart är den historia. Våra barnbarnsbarn och deras ättlingar kanske i framtiden inte känner till vad bilden till höger föreställer. Vad är det för konstiga apparater?

Det sägs ofta att vi ska dokumentera vår tid, men hur många kommer att göra det?

När jag föreslog en äldre kvinna att hon skulle skriva ner vad hon varit med om – hennes barnbarn och barnbarnsbarn skulle säkert tycka att det vore trevligt.

– Husch, dä ä la inget å skriva om! Va sa dä va bra för? Dä vet le' alla hur dä va'.

Monika Moberg Kilefors

En lurig fråga. Vad är detta för konstiga ting? Vi som lever nu vet vad det är, men våra barnbarnsbarn, kommer de att känna till vad det är? Foto från en utställning i Montörsgården, Sventorp. Foto: Artikelförfattaren.

Rättskipning genom tiderna

För att ett samhälle ska kalla sig civiliserat fordras, att invånarna följer normer och regler för samlevnad och relationer. Långt tillbaka var släkten eller klanen tryggheten. Ingen kunde klara sig ensam, utan man måste tillhöra en grupp och vara lojal mot den. Så är det fortfarande i många delar av världen, och då blir det konflikt mellan det kollektiva och det individualistiska sättet att leva.

Här i Sverige har individualismen utvecklats mycket snabbt, och varje människa förväntas klara sig själv, kanske med lite hjälp av välfärdsstaten om det behövs. Men släkten betyder ingenting för överlevnaden. Även i det gamla bondesamhället levde man kollektivt. Man bodde alla i stugan, det enda stora rummet, där också alla sysslor utfördes. Där hade husbondefamiljen och pigor och drängar sina sovplatser, och där kunde man spinna och väva i skenet från den öppna spisen. Där kunde man äta gröt ur samma fat och dricka ur samma stop eller snibbaskål. Gården gick i arv, och jorden tillhörde ursprungligen släkten, som hade förköpsrätt.

Västgötalagen

Häradet och landskapet är gamla administrativa indelningar från förkristen tid. Häradet kan kanske ha att göra med gemensamt försvar, men det blev också en utgångspunkt för rättskipningen under ledning av härads hövdingen, som kunde vara bygdens ledande man. Från början var han kanske en storbonde, som sedan ingick i adelsståndet.

Landskapen utgjorde större områden med egna landskapsting, och dessa leddes av lagmän. Lagar utformades för varje landskap. Landskapstingen för Västergötland hölls på landskapets tingsplats, troligen Götala utanför Skara, alla götars ting. Lagmannen skulle tälja lag, kunna lagarna utantill för att tillämpa dem på tinget, när det skulle dömas i brottmål och tvistemål. I Västgötalagen finns en lagmanslängd med namnen på lagmännen i Västergötland från lagman Lumber, som sägs vara begravd i Lumbers hög i Vånga och som ”hugsat och gjort” en del av lagen. Lagman Eskil var Birger Jarls äldste bror och sägs ha bott på Lagmanstorp i Long. Han ”sporde och sökte sorgfälligt efter Lumbs och andra lagar, sådana de voro enligt god hävdvunnen sed, och sedan han funnit vad som rörde landskapets lag, genomtänkte han den med mycket skarpsinne och egen insikt”. Han lär alltså ha skrivit ner Äldre Västgötalagen, som innehåller många västgötska ordvändningar och dialektformer.

Rättsuppfattning i äldre tider

Vår äldsta bok, Äldre Västgötalagen, finns delvis bevarad från början av 1200-talet, och vi kan möta den tidens rättsuppfattning.

Där finns Kyrkobalken – Kristus är först i vår lag balken om mandrån, Såråmålsbalken, Slagsmålsbalken, Rättlösabalken, Jordabalken, Huru mölla skall göras, Tjuvabalken och Förnämesbalken.

Det var alltså aktuellt att bygga kvarnar – möllor – redan i början av medeltiden. Det viktigaste var att man inte fick hindra någon annan från att använda den gemensamma vattenkraften. Ett kort avsnitt om Lekares rätt avslutar lagen. Utgångspunkten var att brott kan sonas, botas med böter, men en del var sådana, att detta inte lät sig göras. Det var nidingsbrott, och brotten var urbotta. Vi kan ju säga, att någon är urbotta dum. Urbotta brott var sådana brott, där en angripen inte kunde försvara sig. Det är t ex om man skjuter in genom ljoren, som var rök-hålet i taket, där röken från elden mitt på golvet letade sig upp, eller om man angrep någon i lög eller badstuga, i ölbänk eller om man angriper någon som gör sitt tarv. Vidare om man hugger ner annans boskap och gör sig till gorniding därpå eller plundrar sitt eget land. Gör är alltså ett tusenårigt ord och betyder djurets inälvor.

Fredlöshet, trældom

Andra brott kunde förutom med böter sonas genom fredlöshet, trældom eller döden. Dödsstraff kunde dock inte en fri västgöte dömas till, om han inte gjort sig skyldig till stöld eller nidingsdåd, då han ansågs som ärelös.

Västgötens liv taxerades högre än främlingens. För drån på dansk eller norsk man stadgades 9 marker i böter, men den som slog ut ögat eller högg näsan av en västgöte fick böta 13 marker. Om man dräpte någon annans träl, fick man böta 3 marker, men man kunde utan att åtalas döda sin egen träl. Trälen var inte heller ansvarig för sina gärningar, utan det var husbonden. Inte heller en kvinna var ansvarig, utan det var hennes man eller anhöriga. Om hon hade dräpt någon, skulle de betala böter eller fly fredlösa.

År 1335 avskaffade kung Magnus Eriksson i Skara trældomen i Västergötlands och Värends lagsagor och senare i hela riket. Tingen under forntiden hölls kanske vid förfädernas gravar. Domarringarna har nämnts i sammanhanget och också stora högar, t ex Larvs bäsing. Domaren hade vid sin sida tidigt 12 nämndmän. Kanske kallades bönderna till ting genom budkavle, och tingsplatserna var ibland troligen också marknadsplatser. I Lydikini excerpter till Västgötalagen omkring 1300 sägs, att varje härad skall ha en tingsplats. Under 1300- och 1400-talen förlades nog tingen inomhus, och häradshövdingarna ålades att föra domböcker. På 1600- och 1700-talen blev det fasta tingsplatser med tingshus.

Ett fång hö – en tings sak på 1600-talet

Det fanns brottmål och tvistemål, och de kunde höra ihop. Följande mål är hämtat ur Väne härads renoverade domböcker 1614 – 1676, utgivna av Tord Andåsen i samarbete med Trollhättebygdens släktforskare. Ett par bönder i min hemby Hökhammar i Norra Björke socken kom ihop sig om ett fång hö och som nästan slutade med dråp. Målen är mycket konkret beskrivna och ordväxlingen återges i detalj. Björke hade många ryttare på 1600-talet ute i krig, och kanske betyder detta också något. Olof Skule var ryttare och deltog i krig. Tinget hölls i Fristorp i Tunhem i Väne härad år 1621.

”Om Olufsmässa (29 juli) förlidet år 1620 har Jon Nilsson i Hökhammar och Olof Skule blivit kivande om ett litet stycke äng, som de förmenade sig båda ha rätt till, vid pass ett fång hö. Och andra dagen efter att höet var uppräfsat kom förut nämnde Olof Skule med vrede löpande in på Jon Nilssons äng med en räfsa i handen och slog med räfsan både på kroppen och i ansiktet, som blev illa sargat. Eftersom fogden på den tiden Nils Nilsson, länsman Nils i Svenäckra och nämnden har sett och synat, att Jon var illa tilltygad och Olof fruktade vidare överfall, så att han inte vågade vara hemma, så har Länsman rest ut till Olof Skule, och han lyste Kungsfred över Jon Nilsson och ställde saken till rätta.

Måns i Bragnum

En månad före jul kom Olof Skules bror Måns i Bragnum i Flo till Olof i Hökhammar, och bland annat snack som de hade, har Olof Skule sagt: ”Jag kan aldrig se eller lida lille Jon för mina ögon!”

Då sade Måns Skule: ”Ingalunda så! Jag skall gå till Jon och förlika er”. Och han gick till Jons stuga, fann honom inne och hälsade vänligen. Han sade sig också vilja dricka några kannor öl tillsammans, och när de gjorde det, begärde Måns, att Jon skulle ge Olof Skule i vänskap en tjur, som han hade. Jons hustru svarade: ”Nej, vi behöver den själva i vårt saltekar, men vi kan ge honom den lilla röda stuten”. Då sade Måns: ”Den vill Olof inte ha”. Så började de köpslå om ett skiut (sto). De kom inte överens om köpet, och Måns bad att få låna hem stoet. ”Ja”, sade Jon, ”jag vet att jag får igen henne”. ”Vad?” sade Måns, ”menar du att jag skulle ta den ifrån dig?” och slog så Jon i munnen ett slag och stack honom ett sting i halsen med en kniv, så att han föll till golvet. I detsamma fattade Jon en yxa under bordet och sprang efter Måns och högg honom i ryggen, så att yxan fastnade och följde honom ut i Bengts stuga i Hökhammar.

En stund därefter kom Olof Skule, som hade sett sin brors skada, till Jons dörr, bett honom låsa upp den. När hustrun hörde det, reglade hon dörren. Olof högg sönder dörren med yxan, stötte undan hustrun och trängde in i stugan, där Jon stängt in sig i en framkammare. Dör-

ren föll till golvet, och Jon gick emot Olof Skule och slog honom i huvudet med en ekeklamp, så att han föll till jorden. Sedan slog han Jon, så att han låg där alldeles död. Omsider kom han sig något lite, och då tog Olof Skule en lädertöm och bakband Jon med den och slängde honom så sargad som han var igenom 5 dörrar hem i sin egen stuga. När han fick honom hem, tog han en järnlänk och band honom med och hängde upp honom på väggen. Sedan tog Olof en kubb och lade under honom så långt att länken gjordes fast och drog undan kubben. Så blev han hängande och hängde där hela natten till löftesman löste honom ur banden.

Sedan har ovannämnde Jon Nilsson gått till Vålborne Landshövdingen i sin nöd och övervåld klagat och tillkännagivit. Översten har då givit Jon Nilsson ett fridsbrev uppå Ls: K.M:s vägnar för allt vidare övervåld av Olof Skule och hans anhang till Lag och Rätt, vilket länsmanen såg till att uppläsa för Kyrkoallmogen vid Björke och lät därför sända 2 karlar, Lasse i Börsle och Olof Jonsson ibidem (samma ställe) för att läsa upp det. Då mötte Olof Skule Jon Nilsson på hemvägen från kyrkan med en yxa i handen och började genast hugga till honom. Jon Nilsson måste genast ta till flykten från sin gård och gömde sig tills Olof Skule blev Infångad av Länsman. Då han var fast i järnen och Jon Nilsson kom fram till honom slog han honom med handklovarna under öronen, så att han svimmade.

Olof Skule tog till flykten och länsman Nils Persson lämnade 8 knektar i uppdrag att efterspana och fånga rymlingen. Som ersättning gavs 6 mark till öl. Eskorterad av 5 knektar under befäl av Janne i Börsle dömdes han sedan för sina ogärningar mista högra handen, varjämte tredjedelen av allt han ägde under kronan förklarades förbrutet. Två knektar som bevakade brottslingen vid rättegången fick vardera 2 mark i ersättning och detsamma utgick till mästermannen.

Tvistemål vanliga

År 1620 förekom ryttaren Olof Skule i Hökhammar inför tinget i mer positiva sammanhang. Vid ett ting i Sörby i Flundre härad intygades ”att ryttarna Olof Andersson i Fristorp, Olof Skule i Hökhammar och Måns Bengtsson i Gärdhem i alle måtto hava sig förhållit mot bönderna, som satt på deras tilldelningsgårdar som ärliga karlar ägnar och böra och dem ingen orätt tillfogat”.

Olof Skule är av allt att döma samme man som löpte amok i Hökhammar. Vid en genomläsning av domböcker från den här tiden ser man dock, att tvistemål var mycket vanliga. Två kvinnor i Hökhammar som inte kunde hålla sams fick en salomonisk dom – den som först började tvista med den andra skulle betala 40 marker i böter.

Ann-Britt Boman

Ansök om Byggnadsvårdspriset

Backstugan Kärleken, renovering. Horreds, Istorps och Öxnevallas Hembygdsförening fick Västergötlands hembygdsförbunds Byggnadsvårdspris 2024. Foto: Privat.

Byggnadsvårdsgruppen i VHBF uppmanar att ansöka om Byggnadsvårdspriset som delas ut i samband med årsstämman. Priset är relativt nytt och har hittills delats ut vid fyra tillfällen. För 2025 blir det alltså ”ett litet” femårsjubileum.

Alla föreningar som har ett intressant projekt som pågår eller som i det närmaste är klart uppmanas att söka utmärkelsen Årets Byggnadsvårdspris. Det finns också möjlighet att nominera enskild person som utfört arbetet/uppdrag som är värda att premieras.

Ansökningshandlingar finns på VHBF.s hemsida – <https://www.hembygd.se/vastergotland/utmarkelser-info-och-blanketter> och texten för priset finns här:

<https://filer.hembygd.se/vastergotland/uploads/files/2022/02/05/Info.text%20byggv.pris.pdf>

Redaktionskommittén

Vem har Årets Hembygdsbok /Årets Hembygdsskrift?

Hembygdsrörelsen ger ut ett stort antal skrifter varje år. SHF ser ett behov att lyfta statusen för denna litteratur. Varje år ges priset Årets hembygdsbok till en bok eller en serie årsböcker som på ett föredömligt sätt levandegör det lokala kulturarvet. Utmärkelsen är instiftat av

Sveriges hembygdsförbund för att synliggöra, stimulera och lyfta statusen på den stora mängd hembygds-litteratur som varje år ges ut inom hembygdsrörelsen.

Varje regionalt hembygdsförbund har rätt att nominera en bok, eller årsbokserie till riksförbundet. Boken ska ha getts ut av, eller i samarbete med, en hembygdsförening ansluten till ett regionalt hembygdsförbund och Sveriges hembygdsförbund.

I juryn ingår Ann-Britt Boman och Lars-Erik Kulenwall.

Om ni har frågor hör av er till Eva Mann på kansliet, tel 0512-105 50, e-post: kansli@vhbf.se. Skicka er hembygdsbok och ert bidrag till: Västergötlands Hembygdsförbund, Stadsträdgården 1, 532 31 Skara eller gör ett besök på kansliet, beläget i Västergötlands museum.

Redaktionskommittén

Årets Hembygdsbok. Pris utdelat 2024 Fässingen årsskrift nr 58. De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening.

Dags att anmäla till Årets Hembygdsförening

Vad är det som gör er förening unik?

Berätta om er verksamhet och berätta gärna om arrangemang och arbete som kan inspirera andra föreningar.

Hur engagerar ni ungdomar och barnfamiljer?

Hur gör ni för att alla ska känna sig välkomna? Kort sagt, det handlar om det där lilla extra, det som finns hos så många föreningar, men som så sällan uppmärksammas.

OBS! Ansökan ska vara förbundet tillhanda per post eller e-post senast den 15 februari 2025.

Sänd in till Västergötlands hembygdsförbund, Stads-trädgården 1, 532 31 SKARA, tel 0512-105 50, E-postadress: kansli@vhbf.se

Den förening som av Västergötlands hembygdsförbund får utmärkelsen Årets Hembygdsförening kommer också att nomineras till Årets Hembygdsförening på riksplaneln, som delas ut av Sveriges hembygdsförbund. Bedömningen kommer att ske med något eller några av följande fyra kriterier som grund:

- * Ställning i lokalsamhället – som mötesplats, betydelse för demokrati.
- * Förmåga att arbeta med olika målgrupper – olika åldrar, kvinnor/män, intressen, integration.
- * Bevarandeinsats – kulturmiljöarbete, samlingar, arkiv.
- * Förnyelse/utveckling – nytänkande som visar på möjlig framtid för hembygdens arbete.

Prenumerera på Västgötabygden!

Det kostar 200 kr att få hem sex nummer av tidningen under ett år. Vid samtidig beställning av 10 prenumerationer (beställ t ex till hela styrelsen) är priset 180 kr per prenumeration.

Anmäl till vår kanslist Eva Mann, 0512-105 50.
E-postadress: kansli@vhbf.se
Evas kontorstid torsdagar 9–15.

Åsle-Mularp-Tiarps Hembygdsförening

I kommittén för Årets Hembygdsförening ingår Bengt-Göran Ferm och Ingrid Öhlund samt representant för den hembygdsförening som fick utmärkelsen 2024, dvs hembygdsföreningen i Åsle-Mularp-Tiarp.

Redaktionskommittén

Åsle tå. En av stugorna, där takhöjden är låg. Åsle-Mularp-Tiarps Hbf blev Årets Hembygdsförening 2024.

Har ditt arbetsliv förändrats?

Har ditt arbete förändrats under tidens gång? Just nu talas mycket om AI (artificiell intelligens) som kommer att förändra arbetslivet. Men detta har förändrats hela tiden. Den som t ex skrev på en manuell skrivmaskin i början fick senare pröva på elskrivmaskinen och nu är kanske allt datoriserat. Tekniken i industrin t ex har förändrats på många sätt, så även i alla yrken.

Hur har ditt arbetsliv förändrats? Skriv gärna till Västgötabygden och berätta, och har du foton så är det ännu bättre.

Redaktionskommittén

Ärtingen och Gäsene

– ortnamn med historia

Mycken kunskap om historien och livet förr kan vi få genom våra naturnamn och ortnamn. De talar om hur det såg ut på platsen eller vem som bodde där först.

De första invånarna i en bygd kom främst via vattenvägarna. Då fanns det ett behov av att ge namn åt vissa sjöar, åar eller berg, som var observationspunkter i området. De har så gamla namn, att orden försvunnit ur språket. Vättern har nog med vatten att göra men Vänern och Göta älv? Svealand och Svearike eller Sverige har förstås med svear, sjöfolk, att göra, men gaut förbinds med verbet gjuta, utgjuta. Det finns olika teorier om betydelsen. Är det vatten som utgjuts i det sankta landet eller i vattenfallen eller betyder det sädes-utgjutare, alltså män?

I Fristad finns sjön Ärtingen. I fornsvenskan fanns ett ord ”alptr”, som betydde ”svan”, alltså Svansjön. En äldre odalman i trakten menade, att där har aldrig funnits några svanar. Men vi talar om långa tidsrymder. Byn på slutningen vid sjön fick namnet Arta. En sjö i närheten heter Anten. Namnen på åarna Ätran och Viskan innehåller ord som försvunnit liksom Nossan, som kanske betyder ”hness”, smycket. Det är i så fall ett noanamn, alltså ett förmildrande namn precis som man kallade vargen för ”tassen”, han som levde långt bort i tassemarkerna. Man gav vargen ett vackert namn för att undvika problem och hålla sig väl med den. Kanske hette Nossan förut Asan, den lugnt flytande, som flöt ut i Vänern i Ås. I namnet Hall betyder Hall klippta, håll, men vad betyder Hunneberg?

Ett namn på boplatsen

När vi kommer till bebyggelsenamn, fanns det också ett behov av att ge boplatsen ett namn. Den kunde uppkallas efter den förste bebyggaren eller efter hur det såg ut på platsen. Efterlederna i ortnamnet har olika ålder. Äldst är enstaviga ord som Od, Vad, Ås och Sal. Od kan vara en äldre form av Vad, som förändrats genom ljudlagar.

Det finns många ortnamnsändelser, som alla har olika ålder och ibland tyder på befolkningsvågor, när det gäller bebyggelsen. Äldst är namn som slutar på -löv och -lösa, men de är ganska ovanliga i Västergötland och vanligare söderut. Namnen på -löv har ofta förändrats, så att Heggislef blivit Häggesled och Bör-

tislef blivit Börsle, en gård i Väne Åsaka socken. ”Lev” har med lämna att göra, det efterlämnade arvegodset. Förlederna i dessa ortnamn är gamla personnamn, som inte längre finns. Komlösa är namnet på en by i Fristads socken, och ”lösa” betyder äng eller betesmark. Det speglar boskapsskötselns stora betydelse för våra första invånare och bebyggare. De äldsta bebyggelsenamnen antas gå tillbaka ett par tusen år till Kristi födelse. Troligen var det gårdar som sedan blev byar. När kristendomen kom på 1000-talet förlades kyrkan till den största gården eller byn, kyrkbyn som fick ge namn åt socknen.

Boplats

Tidiga efterleder i ortnamn är -by, -stad, -hem och -vini eller -ene. Alla är vanliga i Västergötland och också i Norge. De tre första betyder helt enkelt boplats och -vini betyder äng eller betesmark. Namn på -by är Saleby, Kølaby, Karleby och Karaby.

”Karl” i de två senare namnen betyder man, men på runstenar vid Vänern omtalas Karl som var med bland tegnarna och förtroendemännen i Sven Tveskäggs rike Danelagen. Karaby ligger vid Vänern och strax intill finns byn Karlanna och socknarna Tengene och Täng. Namn som slutar på -stad är Gillstad, Salstad, Gålstad, Främmestad och Anestad vid Vänern och Hällestad, Hällstad, Fristad och Månstad längre söderut.

Intressanta ändelser

En intressant ortnamnsändelse är -vini eller i Norge -vin. Den förändras med tiden till -ene under de första århundradena efter Kristus. I Göta älvdalen finns Väne härad och Väne Åsaka. Det avspeglar också boskapsskötselns stora betydelse. Vid vatten och i älvdalar och på slutningar ner mot vattendrag växte fint sidvallshö, som var bra för djuren. Ordet uttalades nog i början ”vinja”, betesmark. Runt Hullsjön i väster fanns Hullsjö bo och kungsgård och där låg Vittene, där man fann den tredje största guldsalten i Sverige på 1990-talet. Många namn där slutar på -ene. Längs Nossans dalgång ligger också flera socknar med denna ändelse, Vesene, Hudene och Kälvene. Alla ligger i Gäsene härad. Gäsene betyder ”gäsängen” längs Nossan, där det fanns många vildgäss. Vesene betyder den sankta ängen och i Hudene bereddades troligen hudar, något som funnits långt fram i tiden. Om det fanns kalvar i Kälvene och

föl i Fölene vet vi inte och inte heller vad som fanns i Skölvene eller Brismene. Andra namn är Händene, Härene, Möne, Götene och Remmene.

Erik Andersson har skrivit en intressant bok som heter "Hem – Resor i Västergötland," där han besökt inte mindre än 50 socknar som har namn som slutar på -hem. Ibland blir det -um eller bara -m, och Hemsjö har stavelsen först. Vidare har han hittat 32 byar med samma ändelse. Förleden kan vara natur som Hällum och Lerum eller djur som Gökhem, Bjurum (efter bäver) och Tranum. En grupp handlar troligen om tidiga inhägnader av ängsmark som Tunhem, Gärdhem, Håjom och Murum.

Andra ortnamn speglar vadens betydelse som Tråvad, Ullervad och Vad. Flo blev ibland översvämmat och Håle låg lågt. Det finns många namn på Hulan och Hulu, alla olika försök att stava till det västgötska uttalet av en låglänt plats. Teofora namn kan ha inslag av gammal religion, t ex Friel, som lär betyda Frejas kultplats, Göteve, Frgeråker och Odensåker. Och har manne alla Solberganamen något att göra med solkult?

Yngre järnåldern

På yngre järnåldern och vikingatiden började befolkningen antagligen öka i antal efter klimatkatastrofen med hungersnöd och död i pesten på 500-talet. Då kom en ny bebyggelse som slutar på -torp, alltså en utflyttning från befintliga byar, t ex Gråstorp och Torbjörntorp. I Fristad har alla de fem ursprungliga byarna några gårdar med detta namn i utkanten av byn. Ofta är det namnet på den utflyttade som är förleden i ortnamnet. Anund kanske flyttade ut till Annestorp från Komlösa och Sven flyttade ut till Svenstorp. Sigbjörn flyttade från Arta till Sigbjörntorp eller Sibbarp. I Ätradalen

slutar dessa namn på -arp på grund av inflyttandet söderifrån, t ex Åsarp, Kinnarp, Mularp och Toarp. Dessa namn på -torp har ingenting att göra med torpbebyggelsen på 1800-talet.

Medeltiden

Nästa bebyggelsevåg kom på medeltiden. Det röjdes i skogarna nära de gamla byarna. De nya namnen slutar på -red i Västergötland, -ryd i Småland, -röd i Bohuslän och -rud i Dalsland, t ex Bredared och Sandared, Tingsryd, Aröd och Mellerud.

I slutet av 1800-talet fick vi bättre kommunikationer och postväsende, och då uppkom ett behov av att särskilja socknar som hade fått samma namn. Det hade kanske sett likadant ut på de olika platserna. På 1880-talet fick flera socknar nya namn. Det blev Västra och Östra Tunhem, Västra och Östra Gerum. Norra och Södra Björke, Norra och Södra Åsarp, Norra och Södra Vånga, Norra och Södra Ving, Norra och Södra Lundby, Stora Mellby och Kållands Mellby, Kinne Vedum och Laske Vedum, Ale Skövde och Kullings Skövde. Alla Åsaka-namn fick namn efter häradet, Barne Åsaka, Väne Åsaka, Vartofta Åsaka, Skånings Åsaka och Ullene Åsaka.

Så är vi framme vid vår tid, då namnen på nya platser ofta inte alls är historiskt anknutna utan bara ska låta vackert, t ex Rosenhill eller Solliden. Då finns där inte heller någon kunskap att hämta. Visst vore det önskvärt, att ny bebyggelse också tog hänsyn till historien för att binda samman då, nu och framtiden.

Ann-Britt Boman

Utveckla ditt föreningsarbete!

Vårda din förening

Hur får föreningen nya medlemmar och hur får vi fler att vara aktiva medlemmar? Vem gör vad i föreningen och hur kan vi dela på arbetet så att alla orkar? Vilka bjuder vi in till att bli medlemmar och delta? Vi tittar också på hur motivation och engagemang hänger ihop och hur man kan ta vara på kompetenser i och runt föreningen.

Datum: den 7 november kl. 18:00-20:30
Digital/fysisk: Arrangör: Studieförbundet
Vuxenskolan.

Kurs – Att skapa en hemsida

Att synas digitalt är nödvändigt för att nå potentiella besökare och nya medlemmar. Er hemsida är ofta den första kontakten en besökare eller blivande medlem har med er förening, och första intrycket är viktigt!

Vi gör en analys av er hemsida och kommer med förslag på förbättringar i enlighet med Turistrådet Västsveriges satsning Digital närvaro för besöksmål. Vi tittar på hur en ny besökare såväl som en medlem ser på sidan. Genomgången är till för dig som inte redan kvalificerar dig till stöd från Turistrådet Västsverige.

Datum: Enligt överenskommelse • Digital/fysisk: Digital • Arrangör: Innovatum Science Center

Anmälan till prismavg.se/utbildningar

Mjölkskjutsen och slaktbilen

Om jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse

Sedan urminnes tider har Sverige som så många andra länder varit ett jordbrukarsamhälle. Först under senare århundraden har det avlösts av industrisamhället och i allt raskare takt av andra typer av samhällen, tjänste-, utbildnings- och datasamhället.

Om man jämför nu och då, har naturhushållningen i jordbrukarsamhället ersatts av penninghushållning, långtidsperspektivet har avlösts av korttidsperspektivet och det kollektiva levernet har ersatts av långt gången individualism. Det var dock ganska sent, som naturhushållningen försvann på småbruken. Västra Sverige utmärktes av många självägande bönder, hemmansägare, på små gårdar till skillnad från östra Sverige, som hade flera gods och herrgårdar.

Jag har vuxit upp på ett småbruk och cyklat med en äggkorg till lanthandlaren för att i utbyte få kaffe, jäst och socker. Det mesta fanns annars på gården, mjölkprodukter, spannmål, griskött, potatis, grönsaker och frukt, allt ganska ekologiskt framställt.

I de oskiftade byarna rådde före 1800-talet ett nära nog kollektivt brukande av jorden. Man var tvungen att samordna sådd och skörd. Hägnader och vägunderhåll var kollektiva åtaganden. Långt in på 1900-talet åvilade underhållet av de allmänna häradsvägarna de enskilda gårdarna, som kunde ligga långt från den vägbit, som de hade ansvar för och som utmärktes av väghållningsstenar.

Smörets och mjölkhanterings betydelse

Gårdarna hade få kor, men boskapsskötseln har alltid varit central. I tusenåriga ortnamn har platsen fått namn efter om det fanns ängs- eller betesmark. Exempel är Vänga, Vång, och Komlösa, -lösa betyder ängs- eller betesmark.

”Att komma sig upp i smöret” är ett annat uttryck. En fin gård kallades ”ena reckti smörhøla”, smörklumpen mitt i grötfatet, när man åt gröt ur samma skål. I Borås finns fortfarande Smörhulegatan, där det låg en fin gård. Att få god smörlycka var viktigt. På kyrkmålningar kan man se Djävulen stå bakom en kvinna som kärnar smör, och i folktron finns mjölkharen eller bjäran som kan tjuvmjölka.

På 1800-talet medförde skiftet att man kunde pröva nya metoder inom jordbruket och boskapsskötseln. Mjölkhanteringen var central, och mejerier anlades. Det var oftast kvinnor som arbetade med mjölken, och mejerska blev ett av de första kvinnoyrkena. Det bildades så småningom mejeriföreningar på olika håll, och jordbrukskooperationen var ett faktum. Så kom slakteriföreningar, elektriska distributionsföreningar, centralföreningar för spannmålshantering och skogsägarföreningar. Jag ska berätta om hur de kunde upplevas utifrån den enskilda lilla gårdens perspektiv.

Vilka föreningar var den enskilde småbrukaren medlem i?

Det som mest påverkade vardagen var nog mjölk- och mejerihanteringen. Mjölkskjutsar med häst och senare lastbil körde till mejeriet någon eller några mil bort. Mjölkbord uppfördes, där mjölkflaskorna på 25 eller 50 liter ställdes upp, och de blev viktiga sociala samlingspunkter. Man har talat om vägskålen, mjölkborden och sopstationerna som sådana samlingspunkter genom tiderna. Det blev varje morgon en ”mjölkbordsriksdag”, där aktuella händelser, stora som små, avhandlades. Varje morgon kom fem-sex bönder för att lämna sina mjölkflaskor. De hade olika sätt att transportera dem, fram och bak på cykeln eller i egentillverkade mjölkkärror. När flaskan en het sommardag kom tillbaka från mejeriet med skummjölk till kalvarna, kunde det finnas en ”sketlapp”, en erinran om dålig hållbarhet under locket. Mjölkhanteringen krävde god hygien och kylning av mjölken, och kanske var det bara brunnen som erbjöd sådana möjligheter. Bönderna fick betalt efter fetthalt, och ibland sades det, att ”skethalta var större än fetthalta”.

Husmoderns uppgift var sedan att diska flaskorna och sätta upp dem till torkning inför nästa dag.

Västra Sveriges Slakteriförening nr 244 var ett annat medlemskap. Ibland kom ”slaktbilen” för att hämta någon gris eller kalv. Värre var det, om någon ko eller häst blev sjuk, och man fick kalla på nödslakt för att avliva djuret. Jag glömmer aldrig, när vår ardenner Frej fick kolik dagen före julafton och måste avlivas. Förr var det ”flåtten”, hästslaktaren, som fick utföra detta arbete och som man inte ville befatta sig med.

Det var även livdjursauktion i Uddevalla, och där fick våra kor och hästen nya ägare, när gården avvecklades 1961.

Norra Björke elektriska distributionsförening u.p.a betydde mycket, när bygden elektrifierades på 1930-talet. Ledningar drogs och nya transformatorer sattes upp. De ven och pep. Stallyktor ersattes av 25-wattslampor, men de var inte många, bara så många att man kunde se att göra sina sysslor. Och det var viktigt släcka lampen, om man lämnade rummet. Elektriska motorer drev tröskverk, gröpkvarn och vedkap. Så småningom kom mjölkmaskinerna.

En nackdel var att åskan kunde medföra blixtnedslag med stora skador. Blixten följde ledningarna och kunde orsaka eldsvådor. Både manbyggnaden och la-

dugården på granngården brann upp på så sätt vid två olika tillfällen.

När jag så småningom tog över gården och blev passiv näringsidkare, var skogsägarföreningen en god hjälp med skogsbruksområden, rådgivning och praktisk hjälp.

Ensam är inte alltid stark, och jordbrukets ekonomiska föreningsverksamhet har betytt mycket för landsbygden. I stordriftens tid har andra aspekter kommit in, och det är fortsättningen på historien.

Ann-Britt Boman

I Sörgården och Önnemo by – skolböcker från förr

Av Gulla-Britt Magnusson har Fristads Hembygdsförening fått ta emot ett par kartonger innehållande Gulla-Britts skolböcker, som hon hade då hon gick i skolan på 1930-talet. I 2008 års nummer av Fristadsbygden berättade hon bl a några skolminnen tillsammans med väninnan Linnea Johansson.

Det är intressant att se hur skolböckerna speglar tiden, att bläddra i dem och se tillbaka på skoltiden och känna igen sig. Många har minnen av de första läseböckerna, ”Sörgården” för första läsåret och ”I Önnemo” för andra skolåret. Författare är Anna Maria Roos. De trycktes 1931 och det är gamla bondesamhället som beskrivs. På första sidan finns en bild av Sörgården, ett rött hus liknade en parstuga från början av 1800-talet.

Boken börjar så här: ”Sörgården heter den gården, där Gustav och Karin och Sven och Greta och Lill-Olle bo. Far i Sörgården heter Anders och mor heter Anna. Barnens farmor bor också i Sörgården och även Pelle och Maja, som tjäna där.”

Här finns fortfarande verbens pluralformer

Sedan kommer de olika bokstäverna, först vokalerna och sedan konsonanterna. Bokstaven O illustreras av oxar som körs hem och bokstaven I med att far sågar is. På bilden med bokstaven L ser man fotogenlampan och på bilden med R är det råttorna i skafferiet. Bokstaven V illustreras av att Sven hugger ved och bär in till mor i köket, så att hon kan koka gröt. Kossan Majros visas under bokstaven K och P visar pallen, alltså mjölkpallen. H är hästar och G är gäss. Ck är en säck som fader Anders bär till kvarnen. Tj handlar om tjället vid tjärnen.

Räven och kråkan i läseboken ”I Önnemo” där kråkan lurar räven på en ostbit. Sedelärande historia. ”Ju mer man smickrar er, desto värre vill man lura er”, säger räven.

Sedan handlar de små läsestyckena om att mor skurar koppar, hur barnen gör kor av grankottar och att far gräver diken. Små berättelser om djur och fabler finns också, t ex om haren och igelkotten som skulle löpa ikapp.

Läseboken ”I Önnemo” inleds med beskrivningen av hur det ser ut på gården. I storstugan med stor öppen spis sover far och mor och fyra barn. Pigan Maja sover i en fällbänk i köket och drängen Pelle i drängkammaren i vagnboden. Farmor och storebror Gustav, som arbetar på gården, har var sitt gavelrum på vinden. Farfar Sven Andersson är död och det är sonen Anders Svensson med familj som bor på Sörgården.

De plöjer med oxar men har en slåttermaskin som dras av hästarna Brunte och Blända. Man får följa året på gården, men det är också beskrivningar av godset Norrvalla och av staden.

Övningsbok i modersmålet omfattar första och andra skolåret och innehåller små stycken att skriva av, först med enstaviga ord och sedan ord med flera stavelser. Exempel: ”Göte är endast åtta år. Men han kan vara till hjälp ändå. Han ser till att mor alltid har ved i köket. Han tycker att det är roligt att hjälpa mor.”

I folkskolan fortsätter man med ”Rättstavningslära för barndomsskolor och Språkbyggnadsövningar”. Selma Lagerlöfs ”Nils Holgerssons underbara resa” i två delar lästes som illustration till Sveriges geografi.

I matematik användes ”Lärobok i Räkning och geometri för folkskolan” av Lövgren/Nordström. I räkneexemplen frågas efter priset på sockertoppar, hur lång tid det tar att gräva ett potatisland, hur mycket havre hästen äter och hur mycket pengar man kunde spara. Det senare exemplet återkommer ofta. Det räknas med famnar och tjug.

I folkskolan börjar man också läsa ”Sveriges Historia för folkskolan” av Carl Grimberg, ”Geografi för folkskolan” av Swedberg–Hagnell och ”Naturen” av Berg – Lundin. Det finns arbetsböcker i dessa ämnen, där man kunde skriva små berättelser, rita och klistra in bilder.

”D:r Martin Luthers Lilla Katekes med kort utveckling”, av Konungen gillad och stadfäst 1878, lästes tillsammans med ”Livets väg, Lärobok i kristendom” av Carl Edqvist.

Sångboken av Erlandsson – Körling – Österberg innehåller 165 sånger, däribland ett antal stamsånger ”att obligatoriskt inläras”. De utmärks med asterisk och exempel är: ”Du gamla, du fria”, ”Till mor”, ”Mitt hem” och ”Vi gå över daggstänkta berg”. Roligare att sjunga var nog visan om de två musikanterna ”med sin lilla fioleja, med sin stora trum-trum”, om ”Nils Petter i huset här intill” och ”Bonden och kråkan”.

I alla sammanhang märks i bakgrunden den fostrande inställningen. Barnen skulle bli hjälpsamma, sparsamma och tacksamma och vara stolta över sitt land. I nutidens skola arbetar man också med skolans värdegrund, men både innehåll och metodik är annorlunda. Det är intressant att se tidens värderingar speglas i läroböckerna, och så måste det vara. Skolan förbereder för framtiden, både när det gäller individen och samhället.

Ann-Britt Boman

Resa till Taberg

Guidning i gruvan, Taberg. Horreds, Istorps och Öxnevalla Hbf på utflykt.

Den 31 augusti åkte Horreds, Istorps och Öxnevalla Hembygdsförening till Taberg. Vi åkte på en del slingrande småvägar, vilket var en härlig naturupplevelse!

Vårt första stopp blev AK Snickerier AB i Öxabäck

som tillverkar vävstolar som till 50 procent säljs till utlandet och de gör också specialsnickrier, t ex köksinredningar!

Andra stoppet blev Mossebo Hembygdsförening i Tranemo! Medan vi fikade fick vi ett föredrag om Josef Hansson som började som dräng och slutade som riksdagsman. Han köpte Mossebo gård och genom tre rikskollekter kunde han finansiera bygget av en ny kyrka. Vi fick också en rundvandring i kyrkan. Han fick som talman en gåva i form av en silverbägare av Gustav III:s hustru när Gustav III själv kröntes till kung. Den silverbägaren var med i Antikrundan på TV!

Tredje stoppet blev på Tabergstoppen där vi åt lunch och njöt av underbar utsikt. Därefter fick vi guidning i gruvan på Taberg. Där har det brutits järnmalm sedan 1400-talet. Denna järnmalm finns bara i Taberg och på Rhode Island i USA. Gruvan är verkligen ett fantastiskt kulturarv. Därinne blev det också ett ljud- och bildspel i mörkret, vilket blev en otrolig upplevelse!

Eftermiddagsfika intogs på Ådalens Kafé i Hökerum där vi satt vid Viskan och njöt i underbar miljö!

Alla var nöjda efter en resa med god mat, historia och gruväventyr!

*Yvonne Kindström
Horreds, Istorps och Öxnevalla Hbf*

Hembygdsminnen

I omkring 50 år har jag varit med i hembygdsrörelsen, mesta tiden som sekreterare och ordförande i Fristads Hembygdsförening. Detta har givit erfarenheter och minnen. Vilka reflektioner kan man göra på grundval av dessa erfarenheter?

Den första slutsatsen är att hembygdsrörelsen är en mycket lämplig organisation för att tillgodose våra behov av gemenskap och sammanhållning. Vi är en liten del av den stora globala världen i dag och behöver känna ansvar och delaktighet i den världen. För att kunna göra detta behöver vi den lilla världen, den lilla gruppen, där vi känner oss hemma och känner stöd och uppskattning. Det kan vara familjen eller släkten, men det kan också vara något sådant som en hembygdsförening. Ofta är det den enda föreningen, som finns kvar i en liten socken, som har rester kvar av sockenidentitet. Socken är ju jämte häradet rester av en äldre administrativ indelning och kom till när Sverige kristnades för mer än tusen år sedan. Men likaväl kan en hembygdsförening omfatta en stadsdel eller något annat område. I Borås har hembygdsföreningar försökt att kartlägga stadsdelars framväxt och vad som fanns där förut. Det väcker intresse. Det är viktigt att detta sker, medan personer med minnen av detta finns kvar.

Ville veta mer om min hemsocken Norra Björke

Den andra slutsatsen är, att hembygdsföreningarna är viktiga redskap för att sprida kunskaper till så många som möjligt och se sammanhang i tillvaron. Jag har alltid varit nyfiken på tillvaron och fascinerad av resor i både tid och rum, att få nya intryck, att skaffa mer kunskap. När jag var ung, ville jag veta mer om äldre tider och frågade de äldre, hur det var förr i tiden. På det viset fick jag en hel del material om min hemsocken Norra Björke alldeles nedanför Hunneberg. Mina förfäder var från byn Vittene i socknen, och den blev sedan känd som platsen, där man hittade Sveriges tredje största guldfynd genom tiderna på 1990-talet. Det har hittats två guldringar med keltiska inslag, s.k. torques, den ena i min hemsocken och den andra i min mans hemsocken på Gotland. De ligger sida vid sida i guld-bunkern på Historiska Museet, men bara ”min” ring är äkta. Den andra stals och där ligger en kopia. Mitt material resulterade sedan i ett par sockenböcker, bl a ”Norra Björke – en socken med guldkant”.

När jag för 55 år sedan flyttade till Fristad norr om Borås, gick jag med i den nybildade hembygdsföre-

ningen för att känna mig mer hemma där. När man vet något om en bygds historia, blir man en del av ett sammanhang. Det ger meningsfullhet och ökat intresse för omvärlden. Ökade kunskaper vidgar sfären omkring mig och jag vill veta mer och mer. Den kunskapen måste sedan föras vidare och inte bara försvinna. Därför är dokumentation så viktig. I en digital tid måste man också tänka på hur dokumentationen ska bevaras för framtiden. Det skrivna ordet i olika former består men kan kompletteras digitalt och bli mer lättillgängligt. Dessa två aspekter är viktiga att tänka på, när vi blickar framåt. Vi lever inte bara här och nu, utan vi är länkar i en kedja.

Långtidsperspektiv, dåtid, nutid och framtid

Då kommer vi in på en tredje uppgift för hembygdsföreningarna, nämligen att skapa trygghet, sammanhang och meningsfullhet i människors liv. Vi lever i en splittrad tillvaro, perspektiven är korta och ingenting tycks säkert. När man har ett långtidsperspektiv med dåtid, nutid och framtid blir det annorlunda. Generationer har gått före oss, och vi kan skymta dem genom tiderna, när vi försöker få fatt i dem. Men det krävs kunskaper för att förstå deras villkor och livsförhållanden. Vi lever i nutiden med alla motsägelsefulla influenser och vi funderar på framtiden. Förhoppningsvis kan vi då se de stora skeendena, vad som är och har varit viktigt genom tiderna.

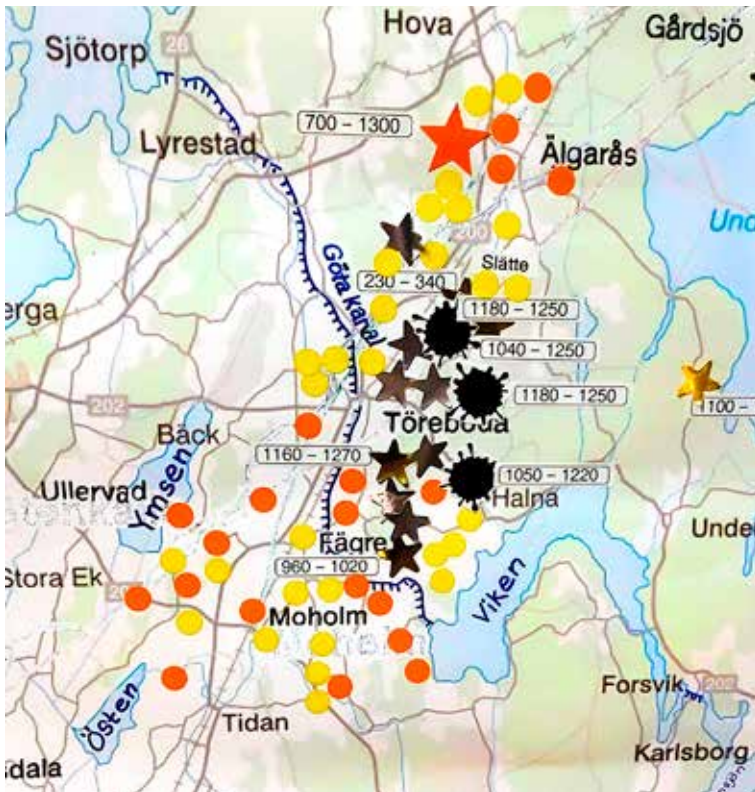
Gemenskap

Jag vill återvända till det som jag först nämnde, gemenskapen. Då kommer också det andra. Det finns alltid uppgifter för en hembygdsförening, och ibland kan de verka övermäktiga. Kanske kan man då stanna till och se tillbaka och glädjas över det vi redan gjort. Vi har kanske räddat ortens äldsta byggnader, som annars skulle ha varit borta, vi har dokumenterat i tidskrifter för framtiden, vi har berättat för barnen om livet förr och försökt dramatisera och konkretisera och vi har ordnat arrangemang för hela bygden. Sådant kan vi vara stolta över! I hembygdsföreningar varierar verksamheten beroende på dem som arbetar där. Det kan vara svårt att få tag i ideella medarbetare, och då får vi vara mer flexibla och se hur vi går vidare.

Hembygdsrörelsen är livskraftig, och den har givit mig så mycket genom livet!

Ann-Britt Boman

Den tidiga järnframställningen i norra Skaraborg

Karta över fyndområdena i norra Skaraborg. Daterade och odatade blästplatser samt daterade kolningsgropar. Gula punkter markerar slagg och myrmalmsfynd. Orange prickar visar gårdar som erlagt skatt och arrenden i järn enligt Skara stifts kyrkliga jordebok av år 1540.

En översiktsbild över utställningen. Läs även artikel på nästa sida.

Vi fyra hembygdsgörelser i Töreboda kommun – Moholm, Älgårås, Fredsberg och Töreboda-Björkäng har fortsatt vårt samarbete med turistbyrå i Töreboda-Björkängs magasin utmed turiststråket i Töreboda.

Vi har även belyst ett gemensamt ämne, i år den tidiga järnframställningen som förekom i vår bygd under första årtusendet e.Kr. utmed skogsområdet Fägre.

Arbetet med utställningen har genomförts i studiecirkelform via Studieförbundet Vuxenskolan. Vi hade under sex veckor öppet två dagar per vecka med ca 600 besökare på vår turistbyrå och utställning.

Utställningen utgick från en karta med noteringar om daterade och odatade blästplatser samt daterade kolningsgropar (se karta).

Gula punkter markerar slagg och myrmalmsfynd. I utkanten av Fägre odlats mycket potatis, och man förundrade sig då över alla hårda klumpar som man fick i maskinerna när potatisen togs upp.

I vår kommun finns både rödjord och sjö/myrsmalm och det finns också lämningar av slagg vid åar och i jorden runt omkring samt spår av kolningsgropar. Det var lätt att hitta slagg till utställningen. I Slätte vid Tjärbrukssjön fanns stora överväxta slagghögar som det gick att med foten sparka fram slagen.

Orange prickar visar gårdar som erlagt skatt och arrenden i järn enligt Skara Stifts kyrkliga jordebok av år 1540.

Från Älgårås hembygdsgörelse visas ett gammalt järnstäd, som hittades i jorden i slutet av 1970-talet när det grävdes för en gödselbrunn. Städet undersöktes med C-14 metoden och resultatet blev en ålder på mellan 800 – 850 år (se bild på sidan 29).

I Björkulla-Älgårås, utmärkt på kartan med en stor stjärna (se karta), finns en utgrävning gjord av Magnusson/Millberg 1983 av en stormansgrav från järnåldern.

Även i Fredsberg (Lövsäng) finns en järnåldersgrav. Enligt Riksantikvarieämbetet har det varit en betydelsefull mans grav som då var 11 m i diameter och 1 m hög. Detta har troligen varit byns gravfält med flera små gravsättningar.

*Ulla Henningsson, text
Birgitta Leijon, bild*

Lågteknologisk järnframställning

Den här tekniken, och ugnstypen, kom till Sverige vid järnålderns början innan masugnarna började användas. Tekniken har faktiskt använts i liten skala ända fram till 1900-talets början.

Ugnen grävdes ofta i en sluttning. Släta stenar utgjorde ugnschaktet. Dessa putsades sedan med lera för att få jämna, släta väggar. Omgivande jord eller sand blev isoleringen. En bit från botten i ugnsväggen fanns ett hål där luft kunde blåsas in med bälgar. Det förekommer ofta att dessa ugnar hittas i områden med limonitmalm.

Det som används är myrsmalm, rödjord eller sjösmalm. Samlingsnamn för dessa malmer är limonitmalm. Ytbärande malmer som grävs upp. Till skillnad mot bergsmalm, som bryts.

Efter insamlandet torkas ofta malmen. Därefter läggs malmen på ett bål, en trälave av lövträ, för att hettas upp. I den processen avgår svavel, kristallvatten, oönskat organiskt material. Samtidigt avskiljs en syreatom från malmen. Från järnhydroxid blir det järnoxid. Nu är också järnoxiden magnetisk.

Ugnarna förvärms genom vedeldning, upp till ett dygn i förväg. Därefter fylls ugnen med träkol. Den rostade malmen läggs på. Under 4-5 timmar varvas sedan träkol och malm under det att bälgarna pumpar in luft. Temperaturen skall upp i ca 1200 grader. I den här processen reduceras järnoxiden till metalliskt rent järn. Den sista syreatomen försvinner.

När bränningen är klar lyfts smältan/luppen upp ur ugnen. Luppen förs sedan över till en större träkubbe eller flat sten. Men en eller två träklubbor bearbetas luppen, först försiktigt, sedan med allt hårdare slag. Det här tvingar ut slagg och kolbitar med mera ur luppen. Samtidigt tätas den. Luppen är mycket porös när den först tas upp. Ibland huggs luppen upp i två stycken, dels för en kvalitetskontroll. Men också för att underlätta det fortsatta tätningssmidet. Slutligen finns där ett ämne, en järnbarr, färdig att tillverka saker av.

Göran Landström

Tips:

Blästbruk av Lars-Erik Englund. ISBN 91-974131-2-7
Boken gavs ut av Englund i samband med hans doktoring i ämnet.

Exempel på olika ämnen med anknytning till de båda artiklarna på sidorna 28-29.

Järnstäd, som hittades i jorden i slutet av 1970-talet när det grävdes för en gödselbrunn. Städet undersöktes med C-14-metoden och resultatet blev en ålder på mellan 800 – 850 år. Se även artikel på sidan 28.

Fynden som syns på bilden kan ses på Västergötlands museum i Skara.

Hugo Isaksson har lämnat oss

Hugo Isaksson, längst till vänster, vid en medalj-utdelning för ett antal år sedan. Foto: Privat.

I en ålder av drygt 98 år avled förbundets förra ordförande Hugo Isaksson, Timmele, den 16 juli. Hugo var yngst i en syskonskara på tio som växte upp på gården Brunsered i Liared. Sin hustru Doris hämtade Hugo i grannsocknen Knätte. De gifte sig 1950 och de fick barnen Mona-Lis och Lars. Till yrket var Hugo lantbrevbärare och det var på den tiden ett mycket socialt arbete, där han lärde känna sin bygd. Detta kom väl till pass i hans fortsatta hembygdsarbete.

Hos paret Isaksson rådde alltid stor gästfrihet och när man kom på besök kunde man beundra alla fina och värdefulla saker som Hugo samlat.

Noggrannhet är ett epitet man kan sätta på Hugo, säkert som lantbrevbärare, men också i allt han åtog

sig. Villan och trädgården i Timmele bär syn för sägen vad noggrannhet beträffar, men också i den miniby som han tillsammans med andra i Timmele hbf byggde upp. Han var också med och rustade upp den gamla gästgivargården, som nu är hembygds gård. Där var han och Doris i många år stugvärdpar.

Ordförande

Hugo invaldes i förbundsstyrelsen, först som suppleant under några år innan han omkring år 2000 blev ordinarie ledamot. År 2006 efterträdde han Bengt Lindborg som ordförande. På den posten kvarstod han i två år och valdes i stället till förbundskassör och innehade det uppdraget till 2014. På SHF:s stämma i Visby 2012 tilldelades Hugo hembygdsrörelsens högsta utmärkelse "Plaketten för rik gärning i hembygdsvårdens tjänst".

Många är de hembygdsföreningar han besökt och ofta delat ut utmärkelser. Han kände Västergötlands olika delar mycket väl. Han och Doris deltog i VHBF:s årsstämmor under många år, likaså i SHF:s stämmor på olika platser i landet. På så sätt fick han ett mycket brett kontaktnät.

Hugo fick ett långt liv och var aktiv intill sitt sista levnadsår. Han hade en positiv syn på tillvaron. Det var alltid trevligt att ringa och prata med honom. Han blev alltid mycket glad när man ringde.

Många är vi som kommer att sakna Hugo.

Lars-Erik Kullenwall

Kurs – information

Från guidning till upplevelse

En kurs som ger dig verktyg att förmedla det unika med din plats och dess historia, för att ge dina besökare en meningsfull upplevelse som kommer att stanna kvar hos dem långt efter besöket.

Du kommer att lära dig hur du går från traditionell guidning till att skapa upplevelser tillsammans med deltagarna. Efter avslutad kurs kommer du att ha en komplett plan för en guidning på just din plats.

Kursen består av fyra digitala träffar á 2–4 timmar samt uppgifter att utföra på egen hand mellan dessa träffar. Kursen avslutas med en fysisk träff där vi får öva på att guida varandra utifrån det vi lärt oss under kursen. Du behöver kunna delta i samtliga träffar.

Datum: Enligt överenskommelse. Vi startar när vi har minst sex anmälda

Digital/fysisk: Fyra digitala träffar samt en fysisk träff. Arrangör: Innovatum Science Center och Kulturförvaltningen VGR. Anmäl till Innovatum.

Redaktionskommittén

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Kulturarvsdagen i Ljungsarp. En rejäl kakbuffé var uppdukad. Inte utan att man blir lite sugen. Foto: Privat.

Kulturarvsdagen i Ljungsarp

En söndag med högsommarvärme i september firade Ljungsarps Hembygdsförening Kulturarvsdagen med olika aktiviteter.

En utställning fanns med produkter från företag som har funnits eller finns nu i Ljungsarp. Bland annat kunde man se mockasiner från Nowa Li, rattstång från Kongsbergs, fläktgaller från Tidbecks, och ljuddämpare från Ray. Även Salong Fixoteket, Lidhs Trådbockning, Tråd och Plåt, Ljungsarps Verkstad, Björklunds skomakeriaffär och "Brödernas", alltså ICA-affären, hade alster utställda.

Evas Beauty Design var på plats och visade upp en del hudprodukter. Eva erbjöd också enklare handvård för den som ville.

De flesta besökarna gick också en kort tipsrunda och passade även på att köpa lotter. Det fanns möjlighet att dricka kaffe med kakbuffé som ett flertal medlemmar hjälpt till att baka till den här dagen..

*Ulla Andersson
Ljungsarps Hbf*

HembygdVäst stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra föreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktionskommitté

Ann-Britt Boman

Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 0760-38 48 09.

E-post: annbritt.boman@outlook.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
549 96 Varing, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 073 -023 11 50. E-post bo.bjorklund1@outlook.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad,
465 97 Nossebro, tel 070-328 13 33.

E-post: frammostad@tagebrolin.se

Pär-Uno Ström, Sidenvägen 10, 441 55 Alingsås,
tel 073-595 96 85.

E-post: parunostrom5@gmail.com

Peter Backenfall

Horsby Backgården 1, 524 91 Herrljunga

0513-103 46, 0706-75 96 71

E-post: peter.backenfall@rsgbg.se

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare, redaktör
070-642 56 70, Ekängsvägen 19, lgh 1104, 549 40 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller blackhornet.monika.moberg@gmail.com

Förbundsordförande: Lena Ramsberg

Fötene Östergården 1, 447 91 Vårgårda,

tel 0705-32 64 24.

E-post: lenahe.ekonomi@gmail.com

Vice förbundsordförande: Ola Wirtberg

Långesäter 4, 541 97 Lerdala

E-post: ola.wirtberg@telia.com

tel 0708-55 88 23

Förbundssekreterare: Peter Backenfall

Horsby Backgården 1, 524 91 Herrljunga

0513-103 46, 0706-75 96 71

E-post: peter.backenfall@rsgbg.se

Förbundskassör: Jan-Olof Berglund

Stora Rör, Nolgården 3,

549 96 Varing, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygdsförbund, Stadsträdgården 1, 532 31 Skara,

tel 0512-105 50, bostad 070-313 65 60.

Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

Har Du en adressförändring, ring till Eva Mann,
tel 0512-105 50. Arbetstid: torsdagar 9-15.

Kansliets e-post: kansli@vhbf.se

Nu är den sköna hösten här..

Nu är den sköna hösten här. Vackra ekar. Foto: Ulf Arnell.

Mossebo kyrka, Tranemo. Resa till Taberg med Horreds-Istorps-Öxnevalla Hbf. Se sidan 26.

Vid Hantverksmässan i Fornbyn i Skara den 7 september fanns många utställare, bl a visades hantverk i bastabinne. Th ett föremål gjort av Karl Svensson, Ödemäs. Läs gärna en artikel om Bastabinne i Ödenäs i VB nr 4 2024.
Foto: Monika Moberg Kilefors

Biskopen lade ner staven. Det var en rörd Åke Bonnier och hustru Kristina som tog emot hyllningarna i Skara domkyrka den 14 september 2024. Se sidan 7.

